NEMZETI NŐNEVELÉS.

XV. ÉVFOLYAM. MÁJUS 1894. V. FÜZET.

A FELSŐBB LEÁNYISKOLÁK ÉVZÁRÓ VIZSGÁLATAIRÓL.

(Első közlemény.)

A régi világ egyik sokat ünnepelt intézményéről akarok szólani: a *nyilvános* évzáró vizsgálatokról, melyek még abból a korból maradtak meg tisztes szokásképpen napjainkig, midőn az iskolának, csaknem mint a katonaságnak a regrutát, úgy kellett — fognia. Azon, nálunk csak a közel múltban letünt évtizedeket értem e kor alatt, mikor az iskoláinknak a mostani teendőn: a gyermekek nevelésén és tanításán kivül még egy másik, az előbbieknél nem kevésbbé fontos teendőjök is volt, az: hogy minél több növendéket szerezzenek. Ez a tanulószerzés nem lehetett a legkönnyebb feladat abban az időben, mikor a gyermekek iskolába-járatása kizárólag a szülők belátása és jóakaratától függött; mikor a rendi világ születési s egyéb jogai álltak az előtérben s a műveltségnek és tudásnak csak másodrendű szerep juthatott. Ezen az iskolára ugyancsak nehéznek mondható állapotok mellett bizony nem igen lehetett az eszközökben válogatni. A jót s a kevésbbé rosszat egyaránt fel kellett használni. Az iskolának lét-alapot kellett nyernie: minél nagyobb növendék-számot, kikből ez intézetek szószólói, jövendő pártolói voltak kikerülendők.

A tanulószerzés emez érdeke teszi érthetővé, miért kellett a legcsekélyebb alkalmat is felhasználni, hogy a közönség előtt, melynek jóindulatától az iskola függött, ez minél előnyösebben bemutathassa, megismertesse és megkedveltesse — önmagát; hogy az iskolázás előnyeit s azon eredményeket, melyek a tanulásból úgy a tanuló-egyénre önmagára, mint pedig általa a közre háramlanak, minél kedvezőbb szinben s lehetőleg minél nagyobb részvétel mellett, *nyilvánosan* feltüntesse. Mert hisz minél

szűkebben nyújtotta az *élet* az iskolázás kézzelfogható előnyeinek számát, annál többször kellett ezeknek legalább *látszatát* felkelteni. S lehetett volna-e kedvezőbb alkalmat találni e czélra a nyilvános vizsgálatoknál, s éppen abban az időben, mikor az iskolának egész tanítási rendszere kizárólag csak az *emlékezet* gyakorlására és megtöltésére volt alapítva? Nem volt-e természetes, hogy a mikor a tanuló az egész éven át nem tett egyebet, minthogy könyvnélkül bevágta az egyes osztálypenzumokat, hogy azután az év végén rendezett ünnepségen, a vizsga alkalmán, elreczitálja mindazt, a mit évközben beemlézett vala?

A nyilvános vizsgálatok intézményét nyilvánvalólag leginkább a tanulószerzés érdeke hozza létre s az iskola tanítási rendszere: az emléztetés fejti ki, mely könnyen lehetővé teszi a tanulmányi eredménynyel való beszámolást.

Egészen másként fordult e tanulószerző intézmény sorsa a legújabb évtizedekben. Azon időktől kezdve, hogy kimondatott és behozatott az általános tankötelezettség, az iskolák lét-alapja egészen megváltozott. A köteles iskolázás elrendelése s a minősítési törvény egészen megtöltötte a tantermeket, sőt a műveltség s a tudás megbecsülésén alapuló megélhetési verseny jelenleg már-már túltöméssel fenyegeti őket. Ezen benépesedési áramlat kettős előnyt hozott az iskolának. Egyiket abban, hogy a tanintézeteket felszabadította azon méltatlan nyügtől, a mely tanulófogdosás és szülőcsalogatás áldatlan kényszerével járt; másikat abban, hogy az iskola munkaerejének egyik tekintélyes részét felszabadította, melyet eddig éppen a tanulószerzés érdeke tartott az ünnepségek rendezése s a vizsgákra való előkészítés, vagyis inkább *kikészítés* alakjában lekötve. Ez a felszabadult munkaerő valóságos csodákat művel ezentúl, hogy az *igazi* tanítás szolgálatába terelődhetett. Segítségével az iskolai munka üdvösebbé s eredményesebbé lett s általa az egész nevelési és tanítási rendszer lassankint egészen új irányba jutott. Ezen irány azon átalakulási utat jelöli, melyen az iskola áthaladott, míg az emlékezet szolgai gyakorlójából az *egész lélek öntudatos fejlesztőjévé lett;* azon utat, míg kifejlődött azon iskola, mely a tanulóban már nem az emlékező gépet, a benyomásokat pusztán csak felfogó

viasztáblát, hanem az *értelmi lényt* keresi, mely nem reczitál, hanem *öntudatosan* fejezi ki lelke világát. Egy szóval: megalakul a *modern* iskola, mely most már tanítványainak szentelheti *egész* erejét. Munkája alapos, lelkiismeretes lehet, mivel a közönség kegyét és tetszését kereső hatásvadászatra többé szükség nincsen.

A publikum-csődítő ünnepségek — miután czéltalanokká váltak — egyenkint kiszorulnak a gyakorlatból s lassankint feledésbe mennek. Ez uton vannak természetszerűleg a nyilvános záró vizsgálatok is, mely intézmény ma-holnap már csak mint tanügytörténeti emlék fog szerepelni az élet pezsgésében. Hiszen a legfőbb czéljok, mely nékik létet adott: a tanulószerzés, csaknem mindenütt fölöslegessé vált.

Létalapjok elvesztésével előnyeiknek is meg kellett szünniök. S minél inkább tünedeztek ezek, annál szembeötlőbbek lettek a nyilvános vizsgálatok *káros* oldalai, mely utóbbiak nagy száma utóvégre is az intézmény teljes beszüntetését vonta maga után csaknem valamennyi művelt államban.

Manap alig találunk már Európában iskolát általában, s leányiskolát még kevésbbé, hol a nyilvános záró vizsgálatok tartásának szokása még gyakorlatban volna.

Annál feltünőbb, hogy míg másutt ez intézményt kiküszöbölni igyekeznek, addig nálunk azt dédelgetni kezdik. Az állami felsőbb leányiskolák legutóbbi szervezete az előbbiekkel szemben a záró vizsgálatoknak oly tekintélyes szerepet szán, a milyennel ez intézmény még legnagyobb virágzása idejében sem rendelkezett.

Míg leányiskoláink régebbi szervezetei az évzáró vizsgálatokat illetőleg csak a következő intézkedést tartalmazták:

«Nyilvános vizsgálatok a tanév végén tartatnak. Minden osztályban minden tantárgyból külön vizsgálat tartatik, melyen az igazgató vagy helyettese, illetőleg az igazgatónő is tartozik jelen lenni, ki egyszersmind az osztályozást végzi s a vizsgálatban is részt vehet.

A szülők, gyámok s a nevelésügy barátai, mint hallgatók jelen lehetnek, sőt meghivandók.»

Addig a legújabb szervezet az előbbiek teljes megtartásával még a következő rendelkezésekkel bővült:

«A tanfelügyelő az intézeti növendékek nyilvános vizsgáin a miniszteri biztossal együtt közösen vezeti a vizsgálatot s a végosztályozás megállapítását ellenőrzi.

A miniszteri biztos kiküldésének rendes ideje az évi nyilvános vizsgákra esik, melyeket ő vezet a kir. tanfelügyelővel együtt. Ez alkalommal megvizsgálja: *a)* Az igazgató, a tanárok és tanítónők nevelési és tanítási módszerét és általában eljárásuk eredményét» — stb.

Mint látjuk, e rendelkezés *már* nem a tanulószerzést jelöli ki a vizsgálat czélja gyanánt, hanem csupán alkalomul kívánja azt használni az ellenőrzés gyakorlására.

Jogi szempontból e rendelkezéshez nyilvánvalólag nem férhet szó. Kétségtelen, hogy az államnak, — már mint ilyennek, nemcsak mint iskola-fentartónak, — joga van bármely alkalmat felhasználnia, hogy közegei útján tudomást szerezhessen az iskolák nevelési és tanulmányi szinvonaláról, az egyes osztályok és tanulók tudásának mértékéről s szerzett ismereteik alkalmazása, illetőleg felhasználásában való jártasságukról. — Kell, hogy alkalma legyen a tanerők képességeinek, pedagogiai és didaktikai eljárásuknak megismerésére és ellenőrzésére.

Másod sorban meg a szülők iránt való tekintetből is kívánatos, hogy azok betekintést nyerhessenek az iskola belső életébe, hogy annak szelleméről, a tanulók haladási viszonyairól, valamint a tanárok és tanítónők modora- és bánásmódjáról személyes tapasztalás utján szerezhessenek tudomást, nehogy e tekintetben kizárólag a gyermekek itéletére kényteleníttessenek támaszkodni. Ezer meg egy érdekkel bir rájok nézve annak tudása, hogyan dolgozik helyettesök — a tanári testület — a reá bizott gyermekek: az apák és anyák legszebb reményeinek kiképeztetésén. De meg aztán, amily kívánatos a tanárra nézve, hogy növendékének nemcsak az iskola falai közt, hanem otthon, a házi körben nyilvánuló magatartásáról is tudomással birjon, ha a tanulót az iskolai tapasztala-

tok egyoldalúságán felül emelkedő, általánosabb szempontból akarja megitélni: úgy képezi a szülők vágyát is, hogy gyermeköket — a családi vonatkozáson kivül — az iskolatársak, a munka- és bajtársak között is láthassák s szintén egyoldalú itéletüket ezen úton kiigazíthassák.

Végül a tanügy és a köznevelés barátai s a nyilvános vizsgálatok egyéb látogatói a leghangzatosabb jogot deklamálva, azon réven kérnek bebocsáttatást ez ünnepségekhez, hogy az iskola *közintézet* s ennél fogva felelősséggel is a *köznek* tartozik.

Csakhogy az iskola nem pusztán jogi, hanem talán pedagogiai intézmény is volna egyszersmind, miért is az iskola ügyéhez tartozó dolgoknak megitélésénél nemcsak a jog, hanem inkább a pedagogia szempontjainak s érdekeinek kell érvényesülniök. Igy meg kell e szempont előtt az ellenőrzési jognak is hajolnia, mert annak a pedagogiai érdekek respektálása nélkül való alkalmazása többet ártana az iskolának, mint a mennyi hasznot nyujthat neki különben tiszteletre méltó törekvéseivel s szándékával. Áll ez azon különleges esetre is: a nyilvános vizsgálatok intézményére, mint *ellenőrzési alkalomra.*

Addig, míg ez ünnepségekre mint növendékszerző intézményre volt szükség az ellenőrzés alkalmazásában, a pedagogiai szempont nem igen érvényesülhetett, mivel az előbbi érdek sokkal fontosabb volt s kielégítése egyértelmű az iskola fenmaradásával. Később is, mikor az állami s felekezeti ellenőrzés érdeke már követelőbben is kezdett előtérbe lépni, e jog gyakorlása még mindig könnyen alkalmazkodott a vizsgálatok említett czéljához. Ekkor még az iskola egész munkáját csakis a gépies emléztetés képezte, minek az eredménye könnyen s hamarosan meg volt állapítható, minthogy az kizárólag csak az emlékezeti anyagnak reproduktiójából állott. Különben is ez időben a pedagogiai érdeket a vizsgálati intézmény fentartásának kényszerűsége még nagyon is ellensúlyozta. Azonban a mai iskola már szerencsésen túl van a növendékszerző vizsgálatok szükségességén s túl van fejlődése azon fokán is, mikor *egész évi* fáradozása s munkája credmenye egy ilyen vizsgálati ünnepségnek pár órája alatt ki volna mutatható. Most már az isko-

lai képzés czélja és terjedelme sokkal tágabb, munkája sokkal szövevényesebb, hogysem eredményei — még csak legáltalánosabb vonásaikban is — némi áttekinthetőséggel volnának annyi idő alatt feltüntethetők, mennyit a záró vizsgálatok tartama e czélra nyujtani szokott vagy helyesebben mondva: nyujthat. De evvel együtt nyilvánvaló az is, hogy az iskolai munkának komplikációjával az erre vonatkozó *ellenőrzési* módnak, azaz lehetőségnek is meg kellett nehezülnie. A mi, hogy úgy van, s hogy a vizsgálatok nem nyujtanak elég időt s kedvező alkalmat a felügyeleti jog gyakorlására, elég szembeszökően mutatja az a körülmény, hogy hazánkban is a legtöbb iskolánál a hatóság az ellenőrzést az év folyamán történő iskola-látogatások alkalmával gyakorolja. Mondhatjuk, hogy csaknem minden egyéb fajú hazai iskolanemünkre nézve *szabály* az, hogy a tanulmányi ellenőrzés a szorgalomidő folyama alatt végeztessék, mikor e czélra, ha egyéb nem, több *idő* bizonyára juthat.

Leányiskoláinknál ez, sajnos, még nincsen szabályképpen kimondva, habár alkalmazása néha-néha előfordul. Annál felötlőbb tehát, miért nem tétetik itt is általánossá, miért akarja a szervezet a vizsgálatok intézményét fentartani, miért ruházza fel azokat eddig soha nem birt mértékű jelentőséggel? Ha a vizsgálati intézmény előnyei után kutatunk, mikkel azok fentartása mellett lehetne érvelni, az előbb többszörösen említett kettőn kivül (növendékszerzés, ellenőrzési alkalom) a legnagyobb jóindulat mellett még csak a következőket említhetjük meg:

Czélszerűségük mellett bizonyít leginkább azon körülmény, hogy a vizsgálati idő korlátoltsága mellett általuk a tanulónak hozzá kell lassankint szoknia, hogy egész tudás-köréből az ismeretanyag valamely részletét *hamar* kiválaszsza, vagy rendezze, egy szóval: hogy szellemi birtokával *hamarosan, sebesebb tempóban* is tudjon élni. A logikai képzés sokat nyer ezen uton, mely könyörtelenül kényszeríti a tanulót, hogy *különbséget tegyen* a nyert kérdésre vonatkozó *lényeges és lényegtelen ismerete között,* a melyet aztán *gyorsan is kell* lehető szabatossággal *kifejeznie.*

Mellettök szól azon ok is, hogy a vizsgálaton elérendő siker reménye egyaránt ösztönöz tanerőt és tanulót a tantárgyakban való

alaposabb készülésre s a tanult adatoknak szorgalmas átismétlésére. Ezzel kapcsolatban szokott nyilvánulni azon pedagogiailag számba veendő hatásuk is, hogy a tanuló az évfolyam végén rendezett ismétléseken s vizsgálaton áttekintést nyer az egész évi utról, melyen ismereteit szerezte; maga előtt látja fáradsága gyümölcsét. A társak feleletei alapján alkalma van összehasonlítást tennie a maga s azok készültsége között, minek a legkedvezőtlenebb esetben is serkentés, ösztönzés az eredménye, míg kedvező esetben azon boldogítóan felemelő érzés, mit megelégedésnek nevezünk, s azon erő-alap lerakodása, melynek önismeret s ebből folyólag önbizalom a neve. S mivel az ilyen vizsgálat előtti ismétléseknél a tanuló meglehetősen hű képet, áttekintést kap az osztály általános tudásáról, de egyszersmind a tanuló-társaknak egyéni képességeiről is, e tapasztalat rendszerint meg szokta az egyeseket őrizni, hogy önbizalmukból elbizakodás, vagy önteltség ne fejlődhessék, mert ez összehasonlítások rendszerint azzal szoktak végződni, hogy kinek-kinek — megszívlelendőt nyujtanak.

Legsűrűbb azon argumentum hangoztatása a nyilvános vizsgálatok czélszerűsége mellett, hogy az iskolai élet mindennapi szürkeségében csupán ezek képezik azon egyetlen alkalmat, a midőn a nevelőnek s neveltnek módjában van nagyobb ünnepi körben megjelennie, látni s elsajátíthatnia a magaviseletnek s a társas érintkezésnek finomabb s tetszetősebb formáit. Csak ilyenkor van lehetősége annak, hogy leszokjék esetleges félénksége s bátortalanságáról, hogy magát modora és magaviseletében fegyelmezze, hogy alkalma legyen magát gyakorolnia a mai reális életben annyira szükséges *önfeltalálásban*, a mire csak a köznapiaktól eltérő viszonyok adhatnak alkalmat. A nyilvános vizsgálatok hívei mind hangosabban panaszolják, hogy az újabb időben az a sok rossz szokás a beszédben: a kérdések és feleleteknél egyaránt, az ülés, állás s egész magaviseletben a nyilvánosság hiánya, a kritikus szemek távol maradása miatt, a nyilvános vizsgálatok megszüntetése folytán, kapott annyira lábra.

Végül ide sorolhatjuk még a nyilvános vizsgálatok azon előnyét, hogy ezek ama testületek számára, melyekben valamely oknál

fogva a kölcsönös hospitatio szokása nem dívik, mindazok nagy részét pótolják, mik ez osztályszemlékből az egyöntetű fegyelmezés, egységes rendtartás s egyező terminologia dolgában, valamint a tantárgyaknak egymásra vonatkoztató kezelésmódjából az iskolára háramlanak.

Ezek volnának a vizsgálatok, illetőleg a nyilvános záró vizsgálatok azon tulajdonságai, melyek ez intézmény fentartásának czélszerűsége mellett szólanak. Tagadhatatlan, hogy sok vonzó, szépen csillogó érv van közöttük, melyek a vizsgáló elmét könnyen megtévesztik s a rokonszenvet az ügynek megnyerik.

Azonban a neveléstudomány mai állapota mellett nem szabad minden eszközt felhasználni, mely czélra vezetőnek bizonyul. Ma már a pedagogiában a czél nem szentesíti az eszközöket. Ezek megválasztásánál a czélszerűség szempontja már nem elég, hanem azok erkölcsi értékét is mérlegelni kell. A mai iskolára nézve elengedhetetlen feltétel, hogy minden eszköze s intézménye ethikailag is kifogástalan legyen, ha a szabad vizsgálat mostani terjedelme mellett *igazán nevelőleg* akar tanítványaira hatni.

S ha már most a nyilvános vizsgálatok intézményét e szempontból is vizsgáljuk, az összehasonlítás mérlegének másik csészéjébe szintén nagy számú jegyet kapunk, jóval nagyobbat, mint volt az előbbi csésze tartalma, hova az előnyöket helyeztük el. Ide, e csészébe az intézmény hibái kerülnek, melyek nemcsak számban, hanem jelentőségük súlyában is jóval nyomatékosabbak az előbbieknél s melyek feltüntetésénél szintén csak a lényegesebbekre óhajtok szorítkozni, kerülvén minden túlhajtást s kicsinyeskedést.

Iskoláink rendtartása az évzáró vizsgálatokat ellenőrzési alkalmul kívánja használni. Lássuk, mennyiben felel meg ez alkalom az előbb jelzett szempontnak. Az eddigi s a mostani gyakorlat szerint egy-egy felsőbb leányiskolára a hittani, az angol, torna- s zenevizsgálatoktól eltekintve, a 6 osztály mellett hat félnap van szánva, a mi apróra felváltva, egy-egy osztály vizsgálatára 3—4 órát jelent. Tekintve már most, hogy az osztályokban a tantárgyak száma 5—9 között váltakozik, jut minden discziplinának $^1/_2$—$^3/_4$ órája. Ha már

most egy-egy osztály növendékszámát átlagosan csak 20 tanulóval vesszük is, akkor mindegyik gyermekre átlagosan 1—2½ percznyi felelési idő esik. Hogy legyen ez aztán elég, hogy tartama alatt az ellenőrző hatósági közeg a tanulók ismereteit és képességeit, szorgalmi és esetleg fegyelmi viszonyait kipuhatolja, hogy aztán ennek alapján a — «végosztályozás megállapítását» ellenőrizhesse? Ilyen erőmutatványok megjárhatták hajdanta, midőn a képzési czélok és eszközök jóval egyszerűbbek voltak, de ma legalább is kétség fér hozzá, hogy közönséges halandó képes legyen ilyen időtartam alatt egy gyereket annyira megitélhetni, hogy némi alapossággal hozzá szólhasson valamely osztályzathoz, melyet az osztályozó tanár vagy tanítónő proponál.

De meg eltekintve az idő nevetséges kiszabásától, hogyan kívánjunk az ellenőrző közegtől alapos tájékozottságot s némileg megokolható itéletet, mikor őt az ellenőrzésben a vizsgálat nyilvánossága minduntalan akadályozza, mikor a sokfejű közönség jelenletében folyton annyi mindenféle dologra kell tekintettel lennie, a mi eljárásában korlátozza, sőt megakasztja, ha sérteni, vagy zavart okozni nem akar? Ez két olyan akadály, mely egészen halomra dönti azt az elméletet, mely a vizsgálatokat, mint kedvező ellenőrzési alkalmat, kívánja feltüntetni a növendékek osztályzatainak ellenőrzésére. Bizonyára e két elemi nehézség az oka, hogy a szervezetnek a vizsgálaton történő osztályozásra vonatkozó részét eddigelé tudtommal sehol sem hajtotta végre sem a tanfelügyelő, sem a miniszteri biztos. A gyakorlat az, hogy az osztályzatok már a vizsgálat előtt állapíttatnak meg s a midőn a dísztermekben a vizsgálatoknak nevezett tessék-lássék proczedurák folynak, akkor a bizonyítványok már mind — készen vannak. A növendékek osztályzati viszonyaira tehát a vizsgálatnak befolyása — már — nincs.

Nem kedvezőbb a vizsgálat alkalmán történő ellenőrzésnek eredménye az «igazgató, a tanárok és tanítónők nevelési és tanítási *módszerét*» illetőleg sem. Tegyük fel, hogy a vizsgáló közeg ezen czél elérésére törekszik, mely minden esetre jelentékenyebb, mint az előbbi. Ilyen esetben már a szűken mért idő kiaknázásának érde-

kéből is oly módon kell a vizsgálatot vezetnie, hogy a tanulók feleltetése csak a legszükségesebbekre szoríttassék s az idő legfőbb része a tanerő módszerének kiismerésére, annak az osztály tanulmányi fejlettségével s a többi tárgyakban elért eredményével való egybevetésére jusson, azaz: a vizsgálat állítólag a növendékre vonatkozzék, de a valóságban a tanerőt illesse. S vajjon mit fog találni? Azt, hogy most, a tanítási év végén, a midőn az egész tanítási anyag legtöbbnyire úgy, ahogy már el van végezve, a tanítás már nem lehet *igazi tanítói* tevékenység, mert ilyenkor már a tanítandó anyag nem egészen ismeretlen a növendék előtt s annak adandó felelete már ki van pedagogialag formálva. Az ilyen feleletek mellett való «módszeres» mutatványok értékéről kár volna a szót vesztegetni. Azon esetről pedig, midőn a felügyelőbiztos a tanítói módszer kiismerése czéljából esetleg olyan tételt jelölne ki módszeres tárgyalás végett, mely az illető osztály anyagának körébe nem tartozik, azon kivül esik; vagy pedig a tanerő elkészülhetésének meghiusítása szándékából csak a vizsgálat kezdetének pillanatában tűzné ki a tárgyalandó penzumot: mondom, e lehetőségről nem is akarok szólani, mivelhogy az ilynemű eljárás nem volna eléggé megróható. Ilyen kivánságra csak a pedagogiai ismeret és tapintat teljes hiánya, meg a nagyképűsködő hatalom-éreztetés viszketege ösztönözhetné az embert. — Ha a didaktikai előkészülés lehetősége ki van zárva, a tanító módszeres eljárásának csak kapkodássá s a legjobb esetben is csak felületes munkává kell minősülnie. Képzeljünk ilyen vergődéshez tanúképpen még díszes vizsgálati publikumot is!

De mindezektől eltekintve, a módszeres tevékenység sikerének vagy sikertelenségének helyes és igazságos megitéléséhez az is tartozik, hogy a biráló tudomással birjon azon körülményekről is, melyek a tanulmányi eredményt vagy elősegítették vagy akadályozták. Sőt mellőzve minden, az eredményt hátráltató nehézséget, a gyakorlati tanférfiú előtt nem ismeretlen, hogy az osztályok állapota nem minden esztendőben egyenlő — s hogy nemcsak a gabonatermés eredményére nézve mutatkoznak évről-évre különbségek. Mindezen hátráltató körülményekre nézve hogyan szerezzen magá-

nak tájékozottságot a biztos a vizsgálat folyamán? Hogyan szerezzen ily rövid pár óra alatt elegendő bepillantást annyi tanerő módszeres sajátlagosságába, a hány egyéniség az iskola minden osztályában el van foglalva.

Azt mondhatná valaki, hogyha a vizsgálóbiztos a tanulók és tanerőkről mint egyesekről, az idő hiányánál fogva, nem is szerezhet behatóbb ismeretet, annyit azonban mindenesetre elérhet, hogy magának az osztályok növendékeinek tanulmányi s a tanerőkre vonatkozólag a tanítási eredménynek legalább *általános színvonaláról* helyes képet alkothasson. Lássuk csak, mennyiben lehet e kép helyes, azaz: hű! Nem lehet ilyen már a vizsgálatok külső körülményeinél fogva is, amennyiben azok nyilvánosságának ünnepi fitogtató színezete egyenes ellentétben van a köznapi iskolai munkának szerény egyszerűségével s bensőségével. Az ünnepi közönségnek már puszta jelenléte szétszórja a tanulók figyelmét s a tanerőt magát legalább is — feszélyezi. A publikum jötte-mente, a vizsgálat közben való magatartása, bizonyára nem járul hozzá a tanulók figyelmének összpontosításához. Azt meg nem szükséges bővebben megokolni s nem is kell hozzá valami nagy pedagogiai tapasztalat, hogy elgondolhassuk, mit kívánjunk a nem figyelő vagy éppen szórakozott tanulótól a szellemi munka terén. Mert ne feledjük, hogy a mai vizsgálat már nem pusztán recitálásból áll, melynél egyedül a szájnak van dolga; nemcsak az emlékezet próbájából. A mai vizsgálatnál a tanuló értelmének fogalomalkotó, viszonyító és rendező ereje van munkába fogva. S vajjon milyen leszen ez a lelki munka, ha az *egész lélek* nincsen jelen? Hogy lehetne az *ilyen* állapotú gyermekseregtől adott feleletekből igazsággal az osztály általános képére vagy tanulmányi eredményére következtetni? — Az osztályt tanulóstól, tanítóstól kizökkentik a rendes élet kerékvágásából s akkor akarnak róla általános, *rendes* képet kapni!

Ezen általános képnek hűségét nem fogja emelni azon közismeretű tény sem, hogy a legjobb tanerő és tanuló is félni szokott a vizsgálattól, mert eredménye kiszámíthatatlan és sikere nemcsak a tanító és a növendék képességeitől, hanem — a véletlentől is

függ, a külső körülményektől. Hányszor tapasztaljuk, hogy a kissé félénkebb természetű, de különben ügyes és szorgalmas egyéniségeket a nyilvános vizsgálat ezen külső, szokatlan körülményei mily zavarba hozzák s aztán a tartózkodó szerénység — korlátoltságnak látszik. Ahány vizsgálaton megjelenünk, annyiszor fogjuk látni, hogy a félénkebb természetű, szerény magaviseletű lánykán, ha különben a legjobb tanuló is, többnyire túl tesz az olyan, ki az ildomosság szabályait kevésbé respektáló, szabadabb fellépéshez szokott, mondjuk: élelmes gyermek. Avagy nem szokott-e az is előfordulni, hogy a vizsgálaton a különben hanyag, gondatlan s figyelmetlen gyermekek feltünően jól szoktak felelni? S ez lenne aztán az osztály általános, a *rendes valóságnak* megfelelő képe?

Kétségtelen, hogy az általános *tudás* színvonaláról szerzett tapasztalat alaposságához sok szó fér. Nemkülönben állunk a *nevelés* eredményének és viszonyainak megitélhetése dolgában is. Ki fogja azt elhinni, hogy az a modor, melylyel a tanerő a nyilvános vizsgálat alkalmával a tanulóval bánik — és bánnia kell a körülményeknél fogva —, vagy a tanuló magatartása előljáróival s társaival szemben ez ünnepélyes alkalommal is ugyanaz, mint különben az évnek többi napjaiban? Rosszabbul választott alkalmat keresve sem lehetne találni a növendékek figyelembeli és fegyelmezési viszonyainak kipuhatolására! Előbb még tulajdonképpen azt a kérdést kellett volna felvetnem, hogy voltaképpen miből kellene a miniszteri biztosnak az igazgató, a tanárok s tanítónők nevelési eljárását a vizsgálat s plane a nyilvános vizsgálat alkalmán kiismerni, illetőleg számon kérni? Bizony sürgetni kellene erre a feleletet, mert eddig nem ismeretes annak a módja, miképpen legyenek az iskolai nevelés eredményei — ha a tanulmányiakkal kapcsolatosaktól eltekintünk — a neveltek jelenlétében, a közönség előtt demonstrálhatókká. Eddig az iskolai nevelésre nézve is az volt a közhiedelem, hogy ez olyan természetű munka, melyet a közönség előtt, mutatványképpen, úzni — nem lehet. Az iskolai nevelés munkájának bizonyára éppen olyan bensőnek kell lennie s a vele elért legszebb eredmények épp oly kevessé mutathatók be a nyilvánosságnak, mint a hogy nem tű-

rik a publicitást a családi nevelés leghatásosabb mozzanatai és sikerei.

S a mi végűl a tanerő magaviseletét és modorát illeti, hát bizony a vizsgálat nyilvános volta gyakran azt is elfogódottá teszi, — feszélyezi. Pedig nem is a legrosszabb tanerők szoktak azok lenni, a kiken ilyenkor ki-kitör a lámpaláz. Nincs is érte mit röstelkedniök, hiszen Disterweg, a ki ugyancsak nagy mester volt a tanításban, maga is bevallja, hogy «zavarba jön, elveszti biztosságát, mihelyt idegenek is vannak jelen». — Mire e kiváló szellem nem volt képes, hogy nyugodtan bemutathassa tanítói erejét, az iskolaügyekben való jártasságát, bánásmódjának rendes hangját, mily jogon követeljük azt a közönségesebb halandóktól? Azt meg, ami nem jelentéktelen kriteriuma a tanerő értékének, vajjon lépést tart-e a műveltség s kivált szaktudománya fejlődésével, vajjon tájékozott-e a pedagogia újabb vívmányainak terén: honnét fogja az ellenőrző közeg a vizsgálati idő rövid tartama alatt megtudni?

Mint láttuk, hű és teljes képet ez oldalon sem találtunk s méltán kérdhetjük: ha tehát a nyilvános vizsgálatok az iskola *valóságos állapotát* sem tanulmányi, sem nevelési tekintetben nem mutathatják, minek erőltetjük hát a *valótlant?* Hiszen az állam ellenőrző közegeinek az év bármely napján nyitva állanak a tantermek ajtai, a melyeken, ha benéznek, az iskola *mindennapi, megszokott* képét találják, mely bizonyára jobban megközelíti a *valóságot,* mint az, a melyet az iskola ünnepi díszében, a népcsődület jelenlétében, az u. n. nyilvános vizsgálaton vélnek szerezhetni.

Sopron. *Józsa Menyhért.*

VALLÁSOS SZELLEMI NŐNEVELÉS.

Lesznek-e anyáink, kik a családi tűzhelyen a vallásosság lángjait ápolgassák? Mert a «társadalomnak nem a tudomány az alapja, hanem az erkölcs»; már pedig a vallásosság anyja s dajkája az erkölcsnek, és a vallástalanság szüli a bűnt, «a nemzetek sírásóját». *Legouvé.*

A jelenkor, rohamosan fejlődő tudományával, bámulatos arányban szaporodó technikai találmányaival, az általános gyors haladásból keletkező fokozottabb szükségleteivel, nagyon is megtámadja az emberek fizikai erejét, agy- és idegéletét s nem hagy időt az ideálok felé való törekvésre. Reális embert követel, s aztán anyagimádóvá teszi őt; sokat lerombolt az emberiség magasabb, nemesebb eszményeiből s megteremtette a pesszimizmust, szkepticizmust, atheizmust; s a társadalom rémületére megteremtette a szoczializmust meg az anarchizmust.

A korszellem iránya óva inti az emberneveléssel foglalkozókat, hogy fejleszszék, ápolják az eszményiességet. Nézzük csak hazánkat. A haladás változtatásokat hoz létre minden téren: a tudomány, irodalom, közoktatás, közigazgatás, törvénykezés s társadalmi intézmények terén. Az emberi ész, a változékony kedély — törékeny csolnak ennyi hullámtorlódás között — meginog, s megrendül sokszor vallásos meggyőződésében is. Tagadhatlan, hogy terjed köztünk a vallástalanság, a hitközöny; terjed a nép közt, terjed a társadalomban, s elhat iskoláink falaihoz is. Úgyszólván társadalmi átalakulások válságát éljük most, midőn a családok újjászervezése van szóban, s nehogy az új intézmények vallási fogalomzavart vagy hitközönyt támaszszanak az ifjúságban, a jövő nemzedékben: kétszeres gonddal kell az emberneveléshen a vallásos irányt fejleszteni.

Különösen vonatkozik ez a leánynevelésre. A női természet, a női hivatás vallásosságot követel; a nő befolyása a családra, a társadalomra érezhetővé teszi a modern nő vallásos szellemben való nevelésének szükségességét és a vallásos irány kifejlesztésének gondja megoszlik az iskola, a család, a társadalom, szóval mindama tényezők között, melyek a nőnevelésnél általában közrehatnak. Mind eme tényezőknek a mai anyagias korban egyesült erővel kellene törekedniök, hogy a nők között ideálisabb életnézlet, fennköltebb, vallásosabb gondolkozásmód honosodjék meg. Nem frázis, nem egy írónak szép gondolata, hanem mindnyájunk meggyőződése, hogy a társadalom alapja a valláserkölcs; mennyivel inkább alapja az a nő életének, a család lételének. A nőnevelésnél nem is szabad a vallást pusztán tantárgynak tekinteni, hanem hatalmas eszköznek arra, hogy általa a nőnevelés főfeladatát megoldhassuk, a nő kedélyét és szivét szimmetrikusan kimüvelhessük.

Vallásosság nélkül az egész nőnevelési rendszer oly épülethez hasonló, melynek kövei közül gonosz kezek kiszedték a vakolatot s melynek építésénél az építészeti arányosság legfőbb szabályait sem tartották be. Szóval, az épület se nem tartós, se nem szép.

Mindenkor szükséges volt a női nemet vallásos irányban nevelni. De főként szükséges ez ma. Valóban, ez idő szerint minden nőnevelőnek lelkiismeretesen kell dolgoznia, hogy elvonja a nőt, s általa a társadalmat az anyagiasság teréről s törekvéseiben az idealizmus felé vezesse. Mi sem segítheti őt e munkájában jobban, mintha a nő szivében a vallásosságot növeli. A ki igazi valláserkölcsös nevelést ad a nőnek, az egyrészt elérte a nevelés ideálját, a mennyiben a jót, az igazat és szépet kiépítette a nő szivében — mert hisz a vallásban, az istenségben maga a jóság, a szépség és igazság eszményiesül; másrészt fölvértezi a nőt a jövendő küzdelmeire, s alkalmassá teszi arra, hogy az emberiség nyomorúságait, tévedéseit, vétkeit magasabb szempontból bírálja s ösvényt ne téveszszen az élet útain. Igen, a vallásosság nemcsak legfőbb ékessége, hanem legfőbb ereje a nő szivének, lelkének, s ha a vallás nem lenne ezen és jövendő életünknek czélja, alapja; ha a

vallás örök vágyódásként nem élt volna minden időnek, minden népnek szellemében; ha a vallás csak egy fenséges eszme, az emberi agy szülöttje volna, akkor is azt mondanám: mindenekelőtt vallásos szellemben neveljétek a nőt, másként nem tudjátok a nő gyengéd lelkületét egyenletesen kifejleszteni, nem tudjátok a benne szunnyadó nőiesség varázsát kibontani, nem nevelhetitek a nőt természeti hivatásának.

Mert az általános vallásosságnak s a jó erkölcsöknek abból a sok apró központból kell kisugározni, a mit családnak nevezünk, s a családnak jóléte, boldogsága függ a nő vallásosságától. Vagy lehet-e képzelni kedélyes családi kört, békét, meleget terjesztő házi tűzhelyet ott, hol az asszony csak anyagi érdekekért, muló, ideiglenes örömökért, élvezetekért küzd? Hol a bőséget csak telhetetlen vágyainak kielégítésére pazarolja a nő, s a szükségben türelmetlenné, vad indulatok rabjává lesz? Hol a jó órákban örömkönny nem hull, nem hangzik hálaima, s a megpróbáltatások idején fohász nem emelkedik az ég felé? Mily hideg, mily kietlen az ilyen otthon! Ellenben nézzétek a vallásos nő családi tűzhelyét. Egyenlően derült, megelégedett arczok környezik azt; a családi körben uralkodik a gyöngédség és szeretet; hiszen maga a vallás is szeretet s csak szeretni tanít; a bőség nem vezet itt pazarlásra, hanem a jótékonyság virágait fejti ki; a szükség, ha könyeket sajtol is, nem szül elkeseredést, hanem újabb erények: önmegadás, önmegtagadás, önfeláldozás forrásává lesz. S az ilyen családnak háztartása is egészen más. A vallásos nő ideális lelkét az anyagi dolgok rendezésében s gondozásában is magasabb szempontok vezérlik. Családja tagjaival s a munkában társaival, cselédjeivel való bánásmódjában a szeretet sugallta eszközök, elnézés, bocsánat vezetik, s míg ezáltal viszontszeretetet, engedelmességet arat, másrészt jó példája által önkénytelenül átalakítja, tisztítja, fölemeli környezetét is. Mily megható az ilyen háztartás, hol a mindennapi foglalkozásokban a zakatoló, elcsigázó életviszonyokban is magasabb ideák vezérszerepe észlelhető.

A tizenkilenczedik század fia mosolyog azon, ha a családtagok étkezés előtt és után imát mondanak. Pedig e rövid fohászok

mennyi szellemi s anyagi haszonnal járnak. Eltekintve az ájtatosság aktusától s annak jelentőségétől, figyelmezteti az embert, hogy mértékletes legyen, hogy hálás szívvel vegye a jót, hogy elégedjék meg kevéssel, hogy gondoljon arra: hánynak nem jut oly bőven a föld javaiból, hogy ne czélnak tekintse az evést, hanem eszköznek a fizikai erők fentartására. Szóval ama fohászoknak nagy erkölcsi jelentőségük van. Mennyi ellentállási képességet, mennyi jót nyer az a család, melynek tagjai igazán vallásosak. Mily boldog az a gyermek, a ki ilyen otthonban születik s nyeri első benyomásait!

Különösen a gyermeknevelésnél okozhat mérhetlen károkat a nő vallási közönye, vagy épen hitetlensége; viszont itt teremheti meg a nő vallásossága legszebb gyümölcseit.

A vallásos anya hivatását Istentől eredőnek tartja, gyermekeit Istentől az ő gondjaira bízott lényeknek, kikért mindenkor felelős. A vallásos anya átérzi hivatásának fontosságát; legszentebb feladatának tekinti gyermekei nevelését, gyermekei közt leli örömét s óvja őket a rossznak látásától is. Már érezte s tapasztalta, hogy az életben sok a szenvedés, kevés az öröm s tudja ennek jelentőségét is, megvan győződve, hogy az embert csak a túlvilági remény segíti küzdelmeiben; hogy vonná hát meg gyermekeitől az örökös támaszt, mit a vallásos neveléssel lelkükben magukkal visznek az életbe.

De a nőnek, mint a társadalom tagjának is vallásosnak kell lennie. Figyeljük meg azon nőket, kiket társadalmi szereplésükben csak szórakozási vágy vezet, ki lelki tulajdonságaival a hiúságnak, legjobb igyekezetével a fényüzésnek, magaviseletével a felületességnek vagy könnyelműségnek, beszédtárgyával az ujságvágynak vagy éppen rágalomnak áll szolgálatában: s tapasztalni fogjuk, hogy lelkökből hiányzik a vallásosság. Ellenben a vallásos nőt társadalmi szereplésében is ideális czélok vezetik; szereti az embert, mert hisz vallása sugallja: «szeresd embertársadat, mint enmagadat» és ezért keresi társaságát; lelkében bírja a vallásosság sugallta tulajdonságokat: szerénység, szívjóság, türelem s békeszeretetet; kiviszi a társaságba a házias erényeket s ott is tisz-

títólag hat; kellemessé, fölemelővé teszi a társas összejöveteleket, nemessé, magasztossá a társadalmi intézményeket.

És a magánosok s egyesületek által létrehozott számtalan humanus intézményt nem a vallásos eszmék és érzelmek keltették-e életre? Nem a vallásosság-e, mely az emberszeretet legfenségesebb tanait vallja és hirdeti? Jaj lenne a nemzetnek, ha a nők lelkéből kihalna a vallás. Hasztalan munkál a férfi a népek boldogításán az erő és hatalom fegyvereivel, hasztalan műveli a tudományt, fejleszti a művészeteket, hasztalan alkot törvényeket, létesít intézményeket; ha a nő nem vallásos s az ideális czélokért lelkesülni nem tud: kihal a családi tűzhely, kihal a családi élet, s megbomlik a társadalmi rend.

A vallásos nevelés korán kezdődjék. A piczi leány, ki anyjának mosolyát, vagy komolyságát észreveszi, lassanként figyelmes lesz arra, hogy édes anyja örömben, vagy veszély idején az ég felé irányozza tekintetét, kezét összeteszi s imádkozik; lassanként aztán utánozni kezdi az ájtatosság külső jeleit, a mint hogy az egész kezdetleges lelki élete utánzásból áll. Utánzás és utánmondás közben egyszer csak az ő lelke is fölemelkedik az imádság szárnyain, megérzi az Istent. Helytelen, sőt veszedelmes volna egy 5—6 éves leánykának elvont hitelveket magyarázni, vagy hosszú imákat betanítani; megzavarnók vele a tiszta lelkét, másrészt meg a gépies elmondással profanizálnók magát az imát. Azonban csalódnék az is, ki éppen ezen korban, midőn a gyermek első fogalmait gyűjti, a mikor lelke úgyszólván elemeit veszi fel magába, mellőzné a vallásos nevelés gondját. Igenis gondosan kell ilyenkor lerakni az alapokat a vallásos irányú neveléshez, nevezetesen szép és jó példák adása által; gondosan kell őrködni, hogy a leányka istentelen vagy éppen istenkáromló beszédeket és dolgokat ne halljon és ne lásson.

Olyan legyen a gyermekszoba, mint egy templom; a ki oda belép, vesse le az önzés, a felületesség, a lelketlenség piszkos saruit, mert a mily szükséges a gyermek testi szervezetének a tiszta levegő, épp oly szükséges lelkületének a tiszta erkölcsi légkör. A ki már nevelt gyermeket: csak az tudja mérlegelni az iskolakor előtt

szerzett benyomások jelentőségét, az első nevelésnek az egész életre kiható fontosságát.

A gyermekszobából már bizonyos mennyiségű vallásos érzéssel, vallásos ismerettel kerül a kis leány az iskolába s a melyik igazán vallásos környezetben nőtt fel, minden jóra hajlandó, fogékony, szerető szivet is hoz, kitünő alapot a valláserkölcsös neveléshez.

Csakhogy kevés az ilyen eszményi gyermek a mai korban; a legtöbbnél előbb a talajt kell javítani, alaposan megmüvelni, csak azután foghatunk a termeléshez. Mondjam-e, hogy az első szó az iskolában ima legyen? Sajnos, a korunk vallásos érzületének hanyatlásával párhuzamban sok mulasztást észlelhetünk a vallásos, az ideális irány müvelésének szempontjából. Ismerünk eseteket, melyekben a tanítás előtti és utáni imák megtartását hatóságilag kellett elrendelni, holott a kevésbé vallásos nevelőnek is el kell ismernie ezen imáknak pedagogiai jelentőségét minden iskolában, de főleg a leányiskolákban. Mennyire komolyan, ünnepélyesen hangolja, mennyire fölemeli az iskolás leányka lelkét néhány áhitatos szó a tanítás kezdetén, mintegy elkészíti az útat a szellemi táplálék befogadására. És egy fohász a tanítás végén állandósítja a lélek benyomásait, egy magasztos gondolatkörbe csoportosítja a tanultakat s végre a méltánylás, elismerés és hála érzelmeit kelti a szülők, a tanító és a haza irányában. Az iskolai imák hathatós nevelési eszközök a női szív kiképzésére; sokszor többet használnak a fáradságosan átadott ismereteknél, s nőtanító nagy vétket követ el, ha azokat elmulasztja, vagy ha kellő komolysággal, áhitattal nem vesz azokban részt.

Tekintsünk el ezúttal a tulajdonképeni vallásoktatástól, ámbár annak módszeréhez s főleg tankönyveihez nagyon sok szó férne pedagogiai szempontból. Azonban szóljunk most csak arról, miként fejleszthető a vallásos irány az általános oktatás folyamán. Az oktatás minden tárgyánál elősegíthetjük leányaink vallásos érzületének müvelését. Hiszen már az oktatás első tárgyánál a beszéd- és értelemgyakorlatokban egész tudatosan kezdjük meg a vallásosság kifejlesztését, s a később következő tantárgyaknál is

mindenkor figyelembe kell vennünk a vallásos szellemű nőnevelés czéljait.

Csekély fáradsággal kimutathatjuk, hogy a vallásos érzelmek fejlesztésére minden iskolai tárgy szolgáltat módot és alkalmat, különösen ha kellő idealizmussal és kellő vallásos meggyőződéssel e czélra felhasználni akarjuk. Ott vannak pl. a természettudományok. Azt mondják, hogy a természettudományok nagyon sokat lerontottak már az emberi szív ábrándjaiból, s nagyon sokszor összeütköznek a vallás tanaival; ám ha sok illuziót lerontottak is már, mégis kiválóan alkalmasak arra, hogy az ember lelkét egy magasabb hatalom létezésének tudatára keltsék. Ők nyitják meg az ember szeme előtt a természetet egész pompájában. Már maga a tudat, hogy az egész természet az ember rendelkezésére van bocsátva, fölemeli a lelket s a természeti testek tökéletes megalkotása, a természeti tünemények nagyszerűsége, az azokban észlelhető örökös törvények nem ébresztik-e lelkünkben az istenség eszméjét s éppen a természettörvények nem emlékeztetnek-e bennünket vallásunk őstörvényeire? Népek jönnek és mennek, államok keletkeznek és dőlnek; de azok élnek századokon, ezredeken vész és zivatar között s ma is oly hangosan szólnak az emberi szívhez, a hogy a Sinai hegyről hangzottak. Egy kis gond, körültekintés és ihlettség a nőnevelés apostolai részéről és a természettudományok is beállnak a vallásos szellemű nevelés munkásai közé.

És így tovább, tovább: nyelv és irodalom, földrajz, történelem és művészeti tárgyak mind alkalmas eszközök a vallásos nevelés czéljaira. Nehogy valaki azt higyje, hogy a tantárgyak tanításának folyamán alkalmi kenetteljes prédikácziók által szolgálhat a czélnak, avagy a tantárgyak gyakorlati hasznának rovására eszközölheti a vallásos eszmék terjesztését! Csak a nevelő intencziója legyen vallásos irányú, az oktatás legyen áthatva vallásos meggyőződéssel s egy gondolat, egy szó, egy intés vagy fölkiáltás az alkalmas pillanatokban elég, hogy a leánynövendékekben a vallásos érzést ébren tartsuk s növeljük. Itt a nőnevelő úgyszólván szuggerál. Ugyanezért minden nőneveléssel foglalkozónak mindenekelőtt önmagának kell igazán vallásos érzületűnek, erkölcsösnek

lennie, hogy a valláserkölcsös nevelésnél hathatósan közreműködhessék.

De kövessük a leányt az iskolából az életbe vezető úton és lássuk, miként nyeri ma betetőzését a nő vallásos szellemű nevelése. Mert hisz a nevelés épületét a család, az élet, a társadalom fejezi be. Az iskola már kiépítette, jó alapon, jó anyagból, helyes beosztással készen áll; az ormokon bokrétadísz gyanánt lobog az életkedv, a hit, remény és szeretet zászlaja; de betetőzésre vár s a tetőtől függ, hogyan fog ellentállni az idő viszontagságainak.

Mily fontos a nevelésnek ezen befejező része! Határozó befolyással van a nő jellemének, hibáinak s erényeinek alakulására s éppen ezért ezen korban legtöbbet tehetünk a valláserkölcsös érzület teljes kifejlesztésére s megszilárdítására. Legtöbbet tehet erre az édes anya, kinek serdülő gyermeke nevelésében újból uralkodó szerep jut; sokat tehetnek a családnak idősebb tagjai, sokat a környezet. A nagy leány félig-meddig már kilép a külső életviszonyok közé, társaságba kerül, sok új ismeretet, tapasztalatot szerez, s gyöngéd, hajlékony lelkével bele kerül a mai kor áramlataiba. S annyi veszély között csak egy edzi, tartja egyensúlyban lelkét: ha vallásosságát, erkölcsösségét gondos kezek ápolják, erősítik.

A felületes anya, ki elfáradt már apró gyermekei gondozásában, őrzésében, ha leányai felnőttek, azt gondolja, hogy megszabadult már a nevelés nyügétől; ráér már szórakozni; jöhet, mehet szabadon, mert hisz «nagy leánya» helyettesíti odahaza. S a leány a legkritikusabb korban magára marad. Ha nincs magához való társasága, a cselédek közt időz, ha munkája után szórakozni vágyik, előveszi a készenlétben heverő könyveket vagy hirlapokat, s olvas. És milyen szörnyű táplálékot szed innen néha magába. Sehol nem látszik meg jobban az általános korrupczió, mint irodalmunkban, főleg mióta gyárilag termelik a szenzácziósabbnál szenzácziósabb irodalmi műveket, s lelketlen kufárok ügynökeik által becsempészik e gyári férczműveket a családok szentélyébe és mióta a napi hirlapirodalom annyira kifejlett, hogy kisebb vidéki városokban is 3—4 napilap jelenik meg, a mely lapoktól aztán elvárjuk, hogy a kornak és eseményeknek hű tükrei legyenek. Hát hiszen a mai

előre haladott világban ez indokolva van, s a megérett ész, megállapodott kedély táplálkozhatik belőle, de mily veszedelmes a napi sajtó ma egy serdülő leány kezében! Könnyen elveszthetí bizalmát, hitét az emberekben, könnyen beszennyezheti tiszta lelkét, s megrendülhet benne a fáradsággal nevelt vallásosság. A milyen szív- és erkölcsnemesítőleg hathatnak ezen korban a helyesen megválasztott olvasmányok, olyan mérhetlen károkat okozhatnak az erkölcstelen s a mai nap oly előszeretettel művelt naturalista irodalmi munkák.

Megérthető, hogy az édes anyának a serdülő korban, ha lehet, még jobban kell őrködnie leánya fölött s nemcsak olvasmányai szempontjából, hanem minden irányban. A hallott dolgok még jobban megmaradnak emlékezetünkben, mint az olvasottak. Innen van, hogy a rossz társaság s helytelen, erkölcstelen beszédek még jobban ronthatják a fiatal leány vallásos érzületét, mint a rossz olvasmányok. De még ha ezeket távol tartja is a gondos anya leánya környezetétől: még akkor sem, még a legegyszerűbb életviszonyok közt sem szabad magára hagyni leánya jegeczedő lelkét, mert könnyen torzalakokban jeged.

Sajnos, nagyon is el van ma terjedve a társaságban a munkátlanság, a fényüzés, a vallástalanság; aztán mindenkinek tetszik a fiatalság bája, körülrajongjuk az ifjú leányt, dícsérjük, kényeztetjük s a világot és csalódásait még nem ismerő, az önmaga kicsinységét még mérlegelni nem tudó leány könnyen elbizakodott, önző lesz és rohan az árral. Hiba hibát szül; az elbizakodottság gőgöt meg nagyravágyást, az önzés bírvágyat, irigységet; majd rágalmazást s mind-mind jobban fölveri a sok giz-gaz a nő szivét, az áldott talajt, melyből a nőiesség legszebb virágai valának fejlendők; szerénység, alázatosság, emberszeretet, fel egészen az önfeláldozásig. Ezen erények fejlesztése legyen a serdülő kor nevelésének tárgya és semmi sem alkalmasabb eszköz rá, mint a vallásosság.

A vallást kell a nő szivébe állítani védbástya gyanánt az élet kísértései ellen. A vallás kiirtja a női lélek szerves gyöngéit, a csirázó bűnöket alázatra, könyörületre, szeretetre változtatja, az élő erényeket fává növeli. Az ilyen nő mocsoktalanul halad az élet

tekervényes, tövises útain; megmarad az igazság, a szeretet útján; reményét a földöntúli létbe helyezve, kevesebbet csalódik itt s nem esik össze az élet terhe alatt. Sok ily nő megtisztíthatja társadalmunkat, újra virágzásba hozhatja az idealizmust.

Minél több vallásos nőt neveljetek a hazának!

Hogy pusztán gyakorlati szellemben nevelt nők el tudják végezni sablonszerűen házi teendőiket, hogy normális viszonyok közt el tudják látni s gondozni hozzátartozóikat, elhiszem; de hogy az élet harczában fáradó családok, nemzetek létkérdését csak ideális lelkű, vallásos szellemű nők oldhatják meg, az bizonyos.

Hol minden anya önmagában hordja a bűnnek, a kétségbeesésnek ellenszerét, a vallásosságot: csak ott emelkedhetik a nemzet feladatának magaslatára.

Az életviszonyok által hányatott családtagok a pihenés óráiban s az ünnepnapokon üdülést találnak a családanya hittől áthatott, tiszta, derült kedélyvilágánál; itt nyernek enyhülést az átélt szenvedésekért, vigaszt a jelenre, s reményt a jövőre. Mennyi nemes érzelem, magasztos emberi s társadalmi erény kel életre a nyugalom és üdülés ily pillanataiban, az ünneplő vallásos család kebelében!

A családanya békét árasztó vallásos szelleme mint ezüstfolyam ömlik át a családra s árad aztán szét a társadalomra; abból merít a fáradt kedély, a keseredett szív s új életerőt vesz magába. A vallásos családok ellenállási képességgel bírnak az élet zivatarai közt. Már pedig ha a vallásosság uralma alatt az egyes családokban kellő erkölcsi erő van: akkor erős, legyőzhetetlen a nemzet is.

N.-Várad. *Özv. Személyné Krizsanovszky Ilona.*

FODOR JANKA.

Hét éve mult, midőn egy ismert nevű szemorvossal társalogva, figyelmemet élénken megragadta egyik pacziensének megható története.

Szegény árva leány volt, ki gyámolítás nélkül tartotta fenn magát egy évtizeden keresztül tartó élet-halál küzdelemben, de a harcz közepette is megőrizte idealizmusát. A budapesti angol kisasszonyok zárdájában tanitónői oklevelet szerzett, pár éven át vidéken s azután a fővárosban működött szenvedélylyel és ambiczióval. Még ez az állás sem adhatott nyugalmat számára. Nővéreit kellett segélyeznie s magánúton készült a polgári iskolai tanitónői vizsgára. Gyenge testalkata megtört, egészsége nagyon megrendült. Ekkor történt, hogy egy zord téli napon, midőn az erős hófuvás miatt a lóvasutak közlekedése is szünetelt, buzgalomból gyalog tette meg egy órai útját kőbányai iskolájához. Végzetes útja volt. Agytifusz támadta meg s ennek következményeként szemidegei sorvadásnak indultak. Az említett orvos kórházában sem tudtak segíteni rajta. Megváltó gyanánt várta a halált, maga kérte az orvost, hogy mérget adjon be : hasztalan. A sors nem elégelte meg szenvedését s vakságához még gerinczsorvadás járult s mindenek felett a megélhetés nagy gondja, mivel rövid szolgálata miatt nyugdíjat sem kaphatott.

Ebben az időben kezdette meg a Mária Dorothea-egyesület működését. Midőn a tanitónők otthonának épitése megkezdődött, erre a szerencsétlenre gondolva felkerestem, hogy esetleg az intézetbe belépésre birjam. Két évnél tovább volt már szerencsétlen helyzetében, de lelkének erejét teljesen megtartotta. Emlékező-

ereje nagy volt, a szakismeretekben és idegen nyelvekben jártasságot mutatott, társalgása könnyed és vonzó volt. Igen természetesen habozott az ismeretlen új állapottal szemben, de győzött a gondolat, hogy nővéreinek ne legyen terhére s hogy az Otthonban folyvást akad társasága.

1889 november havában ő lett a tanítónők otthonának első lakója. Csodálatos módon csakhamar a legelső, az intézet központja. Szerencsétlen sorsa szánalmat keltett fel mindenkiben, de egyéniségének varázsa a szánalmat rokonszenvvé változtatta át. Az égboltozat fényes királyát nyugovója előtt látjuk legragyogóbbnak: ez az Otthon félig letört virága hosszú haldoklása alatt mutogatta pompáját. Lakótársainak, kik mindannyian a sors fulánkjától érintve keresték fel ezt a csendes menedékhelyet, a legszerencsétlenebbnek ideális gondolkozásmódja és hálásan ragaszkodó kedélye éltető balzsamukká lett. Egészen természetesnek tartották, hogy őt dédelgessék mindannyian, s önmaga érzett lelkifurdalást az, ki nem osztotta meg vele bármily csekély örömét (hiszen kinek is lenne itt nagy öröme?). A «kis Jancsi», ki hatalmas lelki erejével vívta ki ezt a férfias nevet, tanácsadója volt mindenkinek, összetört testében volt annyi erő, hogy pártfogókat keresett a szerencsétleneknek s erős emlékezőtehetségével valóságos korrepetitora lett a képesítő vizsgára készülőknek. S mert megtanulta, hogy a munka ad szomorú helyzetében főenyhületet, lehetőleg sokat foglalkozott kézimunkával, sőt egész sereg czikket is irt, melyeket kuszált betüiből egy újvidéki tanítónő másolt le nagy fáradsággal, ki, bár csak itt ismerkedett meg vele, valóságos kebelbarátja lett s megható áldozatokat hozott érette.

Egyik ily dolgozatát a Mária Dorothea-egylet szakosztályában olvasták fel s a «Nemzeti Nőnevelés» közölte. Fodor Janka itt a boldogságról szól, élénk hangon s igaz meggyőződéssel hirdeti, hogy a szerencsétlenség nem boldogtalanság s hogy legtöbbször igaztalan a vád a sors csapásai ellen.

Valóban ő nem is volt boldogtalan. Érezte, mert éreznie kellett, hogy igazán szeretik, nem szánalomból, hanem rokonszenvből. Két oly barátnő, minő Weber Mariska s Fizély Julia volt, érző

szívnek tömérdek bánatot ellensulyozó drága kincs. S boldog volt, mert itt az emberszeretet alkotta hajlékban a szerencsétlenekkel együtt érző lelkének örökös bánata volt, s ez a bánat az, mely fátyolt von keserveinkre, ily könnycseppek a lelki betegségek gyógyítói. Másnak elviselhetlen gyötrelem, neki csak meg-megújuló kín volt testének fájdalma.

S mégis áldott a végzet, hogy meghalt. Fél évtizeden át tartó haldoklása nagy fájdalmakkal, görcsös ájulásokkal állott összeköttetésben s a megtört test gyötrelmei miatt a lelki rugékonyság is vesztett. Boldognak érezte magát, boldognak, különösen mióta az Otthonban lakott, de tudta azt is, hogy ehhez a boldogsághoz nem tartozik a hosszú élet. Nem pillanatnyi elkeseredésből, öntudatosan várta a halált, hiszen jól esett volna már neki is pihennie, midőn oly hosszú időn át csaknem több időt kellett betegágyban, mint a szabadban töltenie. S ez a halál eljött váratlanul. Alig egy óráig volt magában április 17-ike hajnalán s az újból látogató reggel 5 órakor már halva találta. Arcza nyugodt, mosolygó volt. Csak teste halt meg. Első vendége volt, első halottja most az Otthonnak.

Igen korán szállt sírba (1858-ban született Devecserben, Veszprémmegyében). De élete egészen élet volt s nem tengődés. Gyermekkorában vesztette el atyját, ki ügyvéd volt, de előbb honvéd és politikai fogoly. Vele együtt vesztette el a családi kört s örökségül kapta az anyagi gondokat. Ezek hűségesebbek voltak hozzá s elkisérték csaknem sírja széléig. Bizony szerencsétlen az ily élet, de erős lelkeknek s kiváló tehetségeknek edző és felemelő próbaköve. Fodor Jankát, ezt az igénytelen tanítónőt is, nagygyá növelte balsorsa s a muló évek emelni fogják emlékét, mint hősét, kire az őt ismerők kegyelettel emlékeznek vissza. Áldás emlékére!

Budapest. *György Aladár.*

MIÉRT ÜNNEPELTÜK MEG A NÉPOKTATÁSI TÖRVÉNY SZENTESITÉSÉNEK HUSZONÖTÖDIK ÉVFORDULÓJÁT.

(Harmadik, befejező közlemény.) *

Az osztrák kormány kapzsi takarékossága, a magyarországi közoktatásügyet illetőleg, annyira ment, hogy még a tanfelügyeletre sem költött nálunk annyit, mint a *Lajthán túl*. Az elemi iskolák felügyeletét nálunk az osztrák kormány úgy szervezte, hogy az minél kevesebbe kerüljön. Valódi szakértő tanfelügyelőt csak igen keveset alkalmazott; az iskolák működésének ellenőrzésével nagyobbára czimzetes prépostokat és apátokat bíztak meg. A kerületi felügyelők a rengeteg irodai teendőhöz képest nem kaptak elegendő irodai személyzetet s így csak ritkán látogathatták meg a kerületükhöz tartozó, de székhelyükhöz távol eső iskolákat; egyébként fizetésükből sem tellett bőven az utazási költség. A járási és a helyi tanfelügyeletet az osztrák kormány az esperesekre és egyes tekintélyesebb lelkészekre bizta; de ezért nekik külön tiszteletdíjat nem adott. Mi sem volt tehát természetesebb, hogy az osztrák kormány intézkedései közül csak azok hajtattak iskoláinkban végre, a melyek a legkevésbbé sem árthattak a magyar nemzet életerejének. Igy például nem ártott meg a nemzetnek 1., hogy az osztrák kormánynak sikerült a zsandárok segítségével a tanköteles gyermekek 75%-át az iskolába járásra kényszeríteni, holott az előtt az iskolákat látogató tanköteles gyermekek száma alig emelkedett a 30%-on felül; 2., hogy hazánkban a népiskolák száma az ötvenes években 9000-ről 12473-ra emelke-

* Az első és második közleményt lásd folyóiratunk ez évi I., II. és III. füzetében. *Szerk.*

dett, 3., hogy az annakelőtte csak imitt-amott létező vasárnapi iskolák száma 2140-re emelkedett és 4., hogy azokat 90 ezernél több ifju látogatta.

Nem esett kárára nemzetünknek továbbá az sem, hogy az osztrák kormány az egyes községeket, valamint a főpapokat az iskolának érdekében nagyobb áldozatok meghozatalára kényszerítette, és hogy e tekintetben a császári királyi tankerületi felügyelők igen erélyesek voltak. Szigorú fellépésünknek azután az volt a következménye, hogy p. o. *a soproni* tankerületben a községek az 1853-ik évtől 1856-ik évig 2.500,000 frtnyi tőke-értéket adtak iskolai célokra. Még meglepőbb volt az eredmény e tekintetben a *budapesti* tankerületben, a hol a községek öt év alatt egy millió forintot fordítottak az iskolákra és ezen felül évenként 200 ezer frtot költöttek a népoktatás céljaira. A hatalmas dr. *Haas*, budapesti tankerületi tanfelügyelő és iskola tanácsos, később csanádi püspök, fényes sikereket aratott kerületében az iskolák vagyonának és jövedelmének fokozása körül. Budapest már akkoriban is 109 ezer frtot költött évenkint iskoláira. Haas kerületében évenkint átlag véve 20 új népiskola épült és mintegy 50 renováltatott. *Czegléd* 200, *Kecskemét* 250 hold földet hasított ki fekvőségéből iskolai célokra stb. A főpapok is siettek az osztrák kormány kivánságához képest az iskolaügyet támogatni; igy p. o. *Haynald*, akkori erdélyi püspök, 4 év alatt 29 ezer frtot, *Bartakovits*, egri érsek 120 ezer frtot, *Roskoványi*, váczi püspök, évenkint 1700 frtot, *Ranolder*, veszprémi püspök, évenkint 4000 frtot, *Szaniszló*, nagyváradi püspök, 41 ezer frtot áldozott az iskolákra stb.

Kétségtelenül kiviláglik nemcsak dr. *Ficker*, hanem Konek statisztikai adataiból is, hogy az osztrák kormány alatt, az ötvenes évek végéig, hazánk közoktatásügye legalább az anyagi állapotokat tekintve sokat javult és pedig a nélkül, hogy ez a javulás az osztrák kormány germanizáló törekvéseire nagyobb és kedvezőbb hatással lehetett volna. Az osztrák tanügyi kormánynak az iskolák beléletére vonatkozó ellenőrzése körül tanusított lazasága, az olcsó tanfelügyelői intézmény megbizhatatlansága, a járási és a helyi tanfelügyelők nagy részének *hazafias* érzülete, a magyar népnek

nyelvéhez való ragaszkodása, a németajkú nemzetiségek kijózanulása, hála a gondviselésnek, a német nyelv terjedését és meggyökeredését nálunk szépen meghiusították.

Annak az osztrák rendeletnek, hogy még a népiskolákban is mindenütt a német nyelv tanítására kell a legnagyobb gondot fordítani — csak ott tudtak érvényt szerezni, a hová az olyan erőszakos iskola tanácsosok szeme és keze elhathatott, mint a minő volt dr. *Haas*, a ki azt szokta volt mondogatni, hogy majd meg mutatja ő, miszerint 5—6 év mulva még az alföldi csikósok gyermekei is németül fogják a tanyai ikolákban az Abczét tanulgatni.

Ámde még az ily helyeken is csak annyi sikert érhetett el a német nyelv terjesztése körül az osztrák kormány, hogy a német abczével megismerkedett ugyan a serdülő nemzedék, de bizony csak annyira, hogy a német nyelvet alaposan meggyűlölhette; mert azt vagy az olyan tanitóktól kellett volna megtanulnia, a kik azt maguk sem kedvelték, avagy pedig az olyanoktól, a kik meg azért nem mentek sokra, mert a gyermekek anyanyelvét nem értették.

Különben is még elég jókor bekövetkeztek a magentai és solferinoi katasztrófák, a melyek alaposan meghiusították a vajudó «*egységes osztrák állam*» bölcseinek elnémetesítő erőlködéseit. Az alkotmányosság ébredezni kezdett, s az erőszakos németesítő népfelvilágosítók és népboldogítók elhagyták hazánkat. Csak az volt aztán a kár, hogy az 1860-ik évi okt. 20-iki diploma kibocsátása után újra tért foglalt hazánk közoktatásügyében az 1848 előtt fennállott konzervatizmus, a mely elrontotta még azt a kevés jót is, a mit a törvénytelen, de európailag művelt osztrák kormányférfiak a magyarországi közoktatásügy javára megalkottak, habár nem is a magyar nemzet iránt való jóindulatból. «A Budán visszaállított helytartótanács — írja 1867-ben Schvarcz Gyula — megszüntette a Bachék által hazánkba behozott közoktatásügyi szaktanfelügyeletet és eltörölte az elkülönített népiskolai tanfelügyeletet, és hazánk több mint 6000 katholikus és izraelita elemi tanodáinak ellenőrzését és igazgatását ugyanazon *öt* kerületi főigazgatóra bízta, kiknek Magyarország összes katholikus gymnáizumait és

összes reáltanodáit kelle ellenőrizniök és igazgatniok; de a kiktől a visszaállított helytartótanács még az irodai szakképzett személyzetet is elvette és e helyett két-két irnokot állított melléjök...» Lehet csupa takarékosságból, — lehet, csupa kegyeletből az ősi szokás iránt.... Ámde az eféle kegyeleteskedésnek aztán az lőn a gyümölcse, hogy már az 1862-dik esztendőben igen sok helyen bezárták a vasárnapi iskolát, elkergették a segédtanítókat és hogy a tanköteles gyermekek seregesen maradtak el az iskolákból.

Ezt a szomorú tényt igazolják a következő statisztikai adatok: Volt az 1857-diki évi összeirás szerint Magyarországon 1.162,261 iskolaköteles gyermek és ezek közül 828,500 járt iskolába — az 1862-dik évben pedig alig haladta meg az iskolába járó gyermekek száma a kétszázezeret, és csak az 1869-dik évben emelkedett az iskolába járó gyermekek száma ismét 1.092,77-re, a midőn azonban a tanköteles gyermekek száma is felemelkedett már a tankötelezettség kiterjesztése következtében 2.294,887-re.

A közoktatásügyi állapotok ilyetén módon való hanyatlásával szemben azonban volt a hatvanas években nehány igen örvendetes jelensége is a magyar közoktatásügynek. Eme jelenségek közül ki kell emelnünk különösen azt, hogy az alkotmányos élet újra ébredésével még a nem magyar ajkú városi polgárság nagyrésze is készséggel és tüntetőleg megnyitotta iskoláit a magyar nyelv előtt, minek aztán az lett az üdvös hatása, hogy számos városunk idegen ajkú művelt polgársága rövid idő alatt egészen megmagyarosodott.

Ezen kivül meg kell említenünk, hogy a hatvanas években a legtöbb történt a protestánsok népoktatásügyi intézeteiben, a melyekre az osztrák kormány nem is terjesztette ki még az ötvenes években sem oly nagy mértékben atyáskodó gondjait, mint a többiekre.

Ugyanakkor, mikor hazánk katholikus és izraelita iskoláira nézve a «Politische Schulverfassung» intézkedései érvényeseknek mondattak ki az osztrák kormány által, az evang. ref. tiszamelléki kerület megalkotta a hat osztályú népiskola szervezetét és a népiskolai kézikönyveknek egész sorával lépett ki a nyilvánosság terére 1856-ban.

Az 1858-ik évben pedig kibocsátotta az evang. ref. hitvallású négy egyházkerület «Népiskolai szervezetét», a melynek tanterve sok tekintetben jobb volt, mint a «Politische Schulverfassung» tanterve; mert a népiskola felső osztályaiban a természettudományi, a történeti és a földrajzi ismeretek közlésére külön órákat és külön kézi könyveket rendelt, mig az osztrák tanterv ezeket a tantárgyakat mind csak az olvasó könyvek alapján és a nyelvtani órák alatt akarta tárgyaltatni még a tanítóképezdékben is. A hatvanas években erősödtek meg a sárospataki, a debreczeni és a nagykőrösi ev. ref. tanitóképző intézetek, a melyekre az egyház aránylag sokkal több gondot fordított, mint az osztrák kormány és a helytartótanács a beszterczebányai, esztergomi, győri, kalocsai, kassai, nagyszombati, nagyváradi, pécsi, pesti, szegedi, egri, csik-somlyói szepes-váraljai, soproni és szathmári római katholikus, — avagy a nagyváradi és az ungvári görög katholikus képezdékre.

Az ág. ev. hitvallású egyetemes egyházi tanügyi bizottság is erélyes munkát fejtett ki a hatvanas években népiskoláinak javítására, tanítóképző intézeteinek szervezése körül. Az 1859/60. tanév elején nyitotta meg legjobban szervezett tanítóképző intézeteinek egyikét, a sopronit, és ekkor adta ki népiskolai kézikönyvei mellett azt a «Nevelés- és módszertan»-t, a melyet Pálfy József irt.

Ha már most mindazokat számba veszszük, mikről fentebb megemlékeztem, kétségkívül el kell ismernünk, hogy úgy az ötvenes, valamint a hatvanas években is előbbre haladt hazánk népoktatás ügye, ha nem is oly mértékben és irányban, a minőben azt nemzetünk érdeke megkivánta volna. Ámde ha aztán összehasonlítjuk, hogy hova fejlődött a népoktatásügy, nevezetesen pedig a nemzet nőnevelésügye az 1868-dik évi népoktatási törvény szentesítése óta hazánkban a régebbi állapotokhoz képest, lehetetlen, hogy hálás szívvel ne emlékezzünk meg azokról, a kik első népoktatási törvényeinket megalkották és annak kiegészítésén és végrehajtásán fáradoztak és fáradoznak.

Vizsgáljuk meg mindenek előtt, hogy mennyire állunk ma

már az iskolakötelezettség elvének megvalósítását illetőleg a régi állapotokhoz képest?

Az 1857-dik évben tanköteles gyermek volt Magyarországban 1.162,226; tényleg iskolába járt 828,500. A tanköteles növendékek között volt 5.37,174 leány; *tényleg iskolába járt: 351,513.* Az 1891-dik évben tanköteles gyermek volt hazánkban 2.670,095; tényleg iskolába járt 2.169,692. A tanköteles növendékek között volt 1.307,272 leány, tényleg iskolába járt *1.000,974 leány.* Örvendetes továbbá a népoktatási intézetek számának a gyarapodása is. Fentebb említettem már, hogy az 1857-dik évben mindössze csak 12,076 Lépoktatási intézet volt hazánkban, az 1891-dik esztendőben ellenben már 16,917; és ezen népiskolai intézetek között már 1354 olyan is akadt, a melyekben kizárólag csak leányokat oktattak, holott az ötvenes évek végével, a mikor az osztrák kormány is oly erélyesen sürgette a leányoknak a fiuktól való elkülönítését, a leányiskolák száma alig haladták meg az ötszázat. Még feltünőbb egyébként az a tény az osztrák kormány idejében, a midőn a felsőség erélyesen hangoztatta, hogy a leánygyermekeket, a hol csak lehetséges, *tanítónők* oktassák, Magyarországon az okleveles tanítónők száma csak 50—60 volt; az 1891-dik esztendőben pedig már 3587 okleveles tanítónő működött a nyilvános népoktatási intézetekben, nem is számítván ide azt a 2233 kisdedóvó nőt és azokat a nevelőnőket és tanítónőket, a kik magánoktatással foglalkoznak s a kiknek pedig a száma legalább is 2500-ra tehető.

Az 1868-diki törvény szentesítése előtt hazánkban a leánygyermekek magasabb fokú kiképeztetéséről csak a zárdák és az úgynevezett magán-leánynevelőintézetek gondoskodtak; még az osztrák kormány sem tudott ama rendeletének érvényt szerezni, a mely meghagyta a városi hatóságoknak, hogy az elemi leányiskolák mellé női kézimunkával és házi iparral is foglalkozó olyan magasabb fokú leányiskolákat állítsanak, mint a minők az osztrák tartományok városaiban már 1860 előtt is léteztek, és a melyeknek a tantervük körülbelől megegyezik a mi régibb keletű polgári leányiskoláink tantervével. Az 1869-dik év óta még e tekintetben is nevezetes haladást tapasztalhatunk. Azok a magánosok által fen-

tartott leánynevelőintézetek, a melyek a népoktatási törvény keletkezése előtt nemzeti nőnevelés ügyünk veszedelmére a tért dominálták, ma már majdnem mind eltüntek, és a melyek körülök megmaradtak a törvény által előirt követelményeknek eleget tesznek. A régi, szemfényvesztő leánynevelőintézetek helyét elfoglalták a felső népiskolák, a polgári- és a felsőbb leányiskolák, a női ipartanodák, a női kereskedelmi tanfolyamok és a kisdedóvónő-, meg a tanítónőképző-intézetek.

Ezek a fentebb felsorolt tények igazolják a legfényesebben, hogy hazánkban igen sok történt a nemzeti nőnevelésügy érdekében a legutóbb lefolyt 25 év alatt. A leglényegesebb azonban a helyzet javulásában az, a mit e tekintetben a tanítónőképző intézetek szervezése és szerencsés fejlesztése által ért el a kormány. A népoktatási törvény szentesítése előtt csak egyetlen egy tanítónőképző-intézet volt hazánkban, Budapesten, és annak a szelleme sem felelt meg nemzeti igényeinknek, tantervét tekintve pedig csak olyan színvonalon állott, mint a mai polgári leányiskolák.

Szerencse volt nemzetünkre nézve kiváltképen az, hogy Eötvös igen nagy körültekintéssel állította össze első állami tanítónőképző-intézetünk tanító karát, és hogy első állami tanítónőképző-intézetünk igazgatójának, *Zirzen Jankának*, azonnal sikerült a társadalom műveltebb rétegeiben is érdeklődést és hajlamot ébreszteni a tanítónői életpálya iránt oly annyira, hogy *Schvarcz Gyulának* már az 1871-dik esztendőben imígy lehetett írnia: «A fővárosban s egyes vidékeken kezdik már becsülni a tanítónőt, s a jobb házak leányai sem röstelnek tanulni, hogy tanítónő-képezdei tanfolyamra, s majdan tanítónői pályára léphessenek.» «Nemes elhatározás! Fényes elismerés azoknak a szülőknek, kik gyermekeik hajlamait ily irányban tudták fejleszteni!» És én szivesen folytatom Schvarcz Gyulának eme gondolatát ma a következőképen: Hálás elismerés a nemzet és kiváltképpen a nemzet népoktatásügyi munkásai részéről *Zirzen Jankának* és az ő első munkatársainak nemcsak azért, mert megteremtették a ma már áldásosan működő magyar tanítónői kart, hanem azért is, mert a magyar tanítónői karban felébresztették és hova-tovább mindegyre hatalmasabban kifejlesztették és mind a

mai napig híven gondozzák azt a *nemzeti szellemet*, a melynek erejével bizvást megfogják közelíteni, és pedig már a közel jövőben, azt a czélt, a melyet *Fáy András* a *magyar nemzeti nőnevelésről* szóló *pedagógiai evangéliumában* kitűzött volt.

Ennek a magyar tanítónőkben működő nemzeti szellemnek a legörvendetesebb gyümölcse gyanánt tekinthető a magyar tanítónői világ egyesületi életének életre való munkássága, a «*Mária Dorottya-egyesület*» bámulatos tevékenysége, a mely kétségtelen biztosítékot nyujt arra nézve, hogy közeldik a «*magyar nemzeti nőnevelés országa*»; mert, hála a gondviselésnek, megvan és él az már ezer meg ezer magyar tanítónő lelkében. A nemzeti nőnevelésügynek ugyanis sikert nem biztosíthat sem az állam, sem a felekezet, sem a társadalom, ha nincsenek hivatásuk magasztosságától áthatott, pedagogiai szakműveltségre törekvő, tisztjöket hűségesen betölteni képes nevelőnőink és tanítónőink. Hogy pedig ma már van a magyar nemzeti szellemben való működésre kész és képes hatalmas tanítónői karunk, ezt — a fentebb felemlített tényezőkön kívül — azoknak a felső fokú leányiskoláknak és nevelőintézetek köszönhetjük, a melyeket az első magyar népoktatási törvény hívott életbe, s a melyekben már két évtizede folyik Magyarország másodszori, a nemzeti nyelv és műveltség fegyvrével való meghóditásnak nagy és dicső munkája. Ha valaki e tekintetből összehasonlíthatja a mi mai községi-, felekezeti-, magán- és egyesületi meg az állami felső nép-, polgári- és felsőbb leányiskoláinkat s leánynevelő intézeteinket a népoktatási törvény korát megelőző felsőbb kiképzést nyujtó leányiskolákkal és nevelőintézetekkel, örvendező szívvel be lehet vallania, hogy «mégis mozog a föld» és pedig erőteljes mozgásssal.

Avagy nem lélekemelő haladást hirdetnek a következő adatok: Az 1864-ik esztendőben 5506 olyan népoktatási intézet mellett, melyben tisztán magyar nyelven folyt az oktatás, 7764 olyan népiskola volt Magyarországon, melyben nem hangzott soha nemzetünk nyelve. Az 1891/92-ik esztendőben pedig a 16,917 népoktatási intézet között már 9445 volt olyan, a melyben kizárólag magyar nyelven oktatták a növendékeket és e mellett volt 2681 olyan nép-

iskoláink is, a melyekben a magyarral vegyes nyelven tanították az ifjúságot; 5086 iskolánkban meg mint tantárgyat jó sikerrel tanították a magyar nyelvet és csak 2386 olyan népiskola akadt, a melyekben a magyar nyelv tanulásában nem mutattak sikert a növendékek.

Egyébbként maguk azok az alább következő számok is, a melyek az állami költségvetésnek a közoktatásügyre vonatkozó tételeit tüntetik fel, igen érthetőleg beszélnek nemzetünk közmívelődésének emelkedéséről; mert hiszen a békés fegyverekkel való hódítás sem történhetik meg anyagi áldozatok nélkül.

Az 1869-dik esztendőben a magyar állam mindösszevéve is csak 1.063,000 forintot adott az ország kincstárából tisztán közoktatási célokra; az 1894-iki évi kölségvetés szerint pedig a jelen évben már 8.681,659 forintra rug a magyar állam közoktatásügyi kiadása.

Ki merné tehát tagadni, hogy az első magyar népoktatási törvény megalkotása és szentesítése óta nem haladt a magyar nemzet közoktatatásügye nagy lépésekkel előre? Ámde azért még mindig be lehet és be kell vallanunk azt is, hogy a céltól, a mely közoktatási törvényünk nagy szellemű megalkotója előtt lebegett, még messze vagyunk és hogy annak az eszményképnek a megvalósításától, melyet Eötvös e törvényben a nemzeti nőnevelés ügyét illetőleg is elénk állított, még igen távol állunk. Adja az ég, hogy azok, a kik első magyar népoktatásügyi törvényünk megalkotásának az ötvenedik évfordulóját megünnepelhetik — a nemzeti nőnevelés eszményképének megvalósulásban nagyobb és jogosultabb önérzettel gyönyörködhessenek, mint a kik e törvény szentesítének pillanatában már egy évtizedig szolgáltuk volt nemzetünk közoktatás ügyét.

Budapesten, 1894. *Péterfy Sándor.*

A SIKETNÉMÁK LELKI VILÁGÁBÓL.*

Tisztelt Szakosztály! A mult hónapi szakosztályi gyűlésen igen életre való módszerrel mutatta be B. M. kisasszony, hogyan sajátíthatunk el legkönnyebben idegen nyelvet. A ki idegen nyelvet tanul, az egy nyelvnek már birtokában van és tán nem ok nélkül állítják, hogy a hány nyelvet beszél valaki, annyi ember. De a ki egy nyelvet sem beszél? . . . pedig sokan vannak, és bizony alig-alig nevezhetjük őket, az embert jellemzőleg, gondolkodó lénynek. Éveket töltöttem ily szerencsétlenek között a budapesti izr. siketnémák orsz. intézetében és az ott szerzett tapasztalataimból kegyes engedelmükkel elmondok egyet-mást.

Tudjuk, hogy a beszéd gondolataink közlője és azok kifejezésével gondolkodásra szoktat és új gondolatokat hoz létre. Csakis a beszéd által ismerjük meg mások gondolatait és a beszéd közvetítésével tehetjük a saját gondolatainkat érthetővé. Ez lehet hangzó-, irott- és jelbeszéd. A hang, a betű, a jel mozgások eredménye, mely mozgások lelkünk ténykedéseit fejezik ki.

Ha keserűt ízlelünk, ajkunk önkénytelenül összerándul, ha szomorúság ér, sirunk, ha kellemesen érint valami, mosolygunk, nevetünk. Az eféle mozgás a legkisebb gyermeknél is feltalálható, nem kell előbb megtanulni, ez velünk született reflex-mozgás.

A három hónapos baba, ha jól érzi magát, gőgicsélni kezd. E beszéd-nyilvánulást tekintetbe véve, addig mondjuk a kis gyermek előtt «mama, papa», míg az a hangra figyelve, utánozza szájmozgásunkat és nyolcz, kilencz hónapos korábban kimondja e szót «mama», mielőtt az értelmét felfogná . . . A mint látjuk, a beszédre hajlammal birunk, és ez képezi nyelvünk csiráját, mely

* A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályának április havi ülésén tartott előadás.

sok gyakorlással és tanítással nő nagyra. A beszéd tehát megtanult reflex-mozgás. A szemlélet által a gyermek érteni kezdi, a mit mond és szóbősége gyarapodik napról-napra. Sajnos, hogy ezt nem minden gyermeknél tapasztalhatjuk, mert van olyan is, ki órákig elfekszik csendesen.

Az ajtó becsapódik, az ablak megzörren, fel se ébred rá. Az anya énekére nem vidul fel, beszédére nem csucsorítja össze kis szájacskáját. Ha nevét említik háta megett, nem fordul a hang után, . . . szóval a hangzó világ rá nézve nem létezik. Az anya nehezen tud megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy gyermeke nem hall. A kis gyermeknél tapasztalt reflex-mozgások tévedésbe ejtik, mely mozgások pedig a hallással semminemű összefüggésben nincsenek. A kis baba nem hall, a siketséget születésével magával hozta, tehát született siket-néma. Némely beszélő gyermek sarlach, tifusz, vagy más betegség következtében vesztette el hallását, ez tehát siketté lett . . .

A siketen született gyermek nem hallja a szót, nem utánozza, így meg sem tanulhatja. A siketség nem az értelem gyengeségének az okozata, de a némaság okvetlen a siketség következménye. Néha a siketnémaság hülyeséggel van összekötve, mely szellemi gyengeség kifolyása. Az ilyen gyermek nemcsak a beszédet képtelen elsajátítani, de érteni sem tanul meg.

A siketnémaságra befolyásal lehet a szülők előélete, rokonházasság, a lakóhely, a talaj, az éghajlat. Siketséget előidézhet betegség, tisztátalanság, vigyázatlanság és ijedtség. Van tehát származott és szerzett siketség. Némely siketnémának kis hallásmaradéka van, meghall egyes hangot, egyes szavat.

Az ilyen szerencsétleneknél a szülők nem akarják elismerni, hogy itt is a hallás hiánya akadályozza a beszéd megtanulását. Némelyek azt hiszik, azért nem tud a gyermek beszélni, mert nincs jól felvágva a nyelve. A születés utáni siketség az első négy élet évben a leggyakoribb, aztán ritkábban fordul elő 10—14 éves korig. A gyermekkorban elvesztett hallás maga után vonja a némaságot, mely némaság a süketség foka szerint előbb vagy később áll be. A felnőtt korban szerzett siketség mellett a meglevő szókincs meg-

marad, miután az illető irni, olvasni tud és azonkivül megtanulhatja mások szájáról leolvasni a beszédet.

Nem lehet pontosan kimutatni, hogy született siketnéma van-e több, vagy olyan, ki születés után lett siketté, mert nem kaphatunk igaz adatokat, mivel az anyának az is vigasz, ha azt hiszi, hogy egy-két hónapig hallott a gyermeke. A siketnémákról az ó és új-testamentumban is van említés. Már Mózes megtiltotta a siketnémák bántalmazását, míg Jézus a siketnek a hallását és a némának pedig beszédét adta vissza. És nem hangzik-e jóslatként a szentírás e szava: «Egykor hallani fogják a siketek az Úrnak szavait!»

A siketnéma szellemi képessége ép oly tökéletes, mint halló embertársáé, tehát ép úgy tanítható, mint az épérzékü. A siketnéma a nevelés, oktatás által visszaadatik az emberiségnek. Felismerték ezt már századokkal ezelőtt is, és iparkodtak e szerencsétleneken valami úton-módon segíteni. Az igazi szakoktatás első nyomára Spanyolországban akadunk, hol Pedro de Ponce három siketnéma testvért nevelt és tanított 1570 körül. Követője lett Bonet 1620, tőle birjuk az első szakkönyvet, melyet a közelmultban fordítottak le francziára. Utasításai a jelenkorban is megállják helyüket. Szakoktatásunk kiváló úttörői voltak John Walis angol pap, ki 1653-ban Angolországban tanított, a svájczi eredetű Ámmán ervos, ki 1692 ben Amsterdamban folytatá áldásos működését, a portugáliai zsidó Pareira, ki 1745 körül foglalkozott a sikétnémák tanításával Rochelleben.

Szakoktatásunk a XVI. századtól kezdve mindinkább elterjedt és javult. A legnagyobb lendületet azonban a XVIII. században nyerte; ezt előidézte Francziaországban Abbé de l'Épée — szül. 1712-ben, meghalt 1789-ben — és Németországban Heinicke — szül. 1729-ben, megh. 1790-ben. — Míg az előbbi a jelbeszéd mellett kardoskodott és 1770-ben saját jövedelméből intézetet nyitott, addig az utóbbi a hangzó beszéd érvényességéért küzdött Szászországban, hol a lipcsei intézet igazgatója volt. Abbé de l'Épée követője Abbé Sicard lett; az Ámmán nyomdokán haladó Heinicke elveit diadalra juttatta Eschke, a berlini intézet megala-

pítója. A mint látjuk, szaktanításunknál kétféle módszert használtak, a jelelő-franczia és a beszélő-német módszert. Vannak intézetek, hol a beszéd mellett jelelni is tanítanak.

A siketnémák a jelbeszéd behozatalát sürgetik. Szerintük, a beszéd leolvasásánál szemüket nagyon megerőltetik, pedig ez a legféltettebb kincsük, azt tartják, a jelelés az ő anyanyelvük és ha egy jel szerinti beszédet tanulnak, akkor az összes létező siketnéma könnyebben közlekedhetnék egymással.

A hangzó-beszédnek a jelbeszéd fölött, szerintem, egészségi szempontból is előnye van, mivel a tüdő szellőztetésére is szolgál a beszéd. Tapasztalás mutatja, hogy a legtöbb siketnéma halálának tüdőbaj volt az oka.

Nem tartom ugyan helytelennek, ha a növendékek maguk között jelelnek is.

Kész jelbeszédet hoz a kis siketnéma magával az intézetbe és míg megtanul beszélni, addig csakis ennek segítségével értekezik társával.

Mindegyik növendéknek más-más jel jut, a mi legfeltünőbb volt a gyermeken intézetbe léptekor, az marad rajta örök ismertető jelül. Ha kancsal volt valamelyik növendék, akkor mutató ujjaikat szemük előtt keresztbe téve jelelték az illetőt. Egyik fiuról, veres orra miatt úgy beszéltek, hogy megsimogatták ujjukkal orruk hegyét. Mindegyik tanítónak más-más jele volt. A kis Margit bajusztalan kollegámat úgy jelelte, hogy csinált egy nagy bajuszt az ujjaival és hirtelen letörülte. Ha rólam volt a szó, akkor arczukat kezük fejével megdörzsölték, mert intézetbe léptemkor piros voltam. Ellesték mindnyájunk szokását, mozdulatát és ha iskolát játszottak, mindjárt észrevettük, hogy kit ábrázolnak. A szünetben hadd jeleljen a kis növendék, de a tanár jelenlétében beszélnie kell.

Mi a beszélő-német módszer hívei vagyunk, mely módszer már a XVII. század vége felé oly kedveltségnek örvendett, hogy Stork, a bécsi intézet alapítója, daczára, hogy Abbé de l'Épée tanítványa volt, már-már a német módszer felé hajlott.

Hazánkban a siketnémák első intézetét Váczon nyitották meg 1802-ben. Cházár András, gömöri táblabiró buzgólkodása

folytán. Első igazgatója Simon Antal volt, kinek «Igazmester» című könyve büszkeségünket képezheti. A váczi intézetben kezdetben a jelelő-franczia módszert alkalmazták, mivel a tanárok Bécsben nyerték kiképeztetésüket; most a növendékek ott is beszélnek, nagy súlyt fektet erre Pivár Ignácz, az intézet derék igazgatója, ki, mint kegyesrendi áldozó pap, minden idejét e szerencsétlenek nevelésére és oktatására fordítja.

Hazánk második legnagyobb intézete Budapesten van. Ez intézet Fochs Antal nemeslelkü emberbarát félmilliónyi alapítványának köszönheti lételét. 1876-ban nyitották meg; kiváló igazgatója, Grünberger Lipót, a beszélő módszer leghivebb követőinek egyike.

A gyermekkorát élő budai állami siketnémák intézete a legjobb vezetőre talált Scherer István igazgatóban. Az országban ittott van még egy-egy intézet és bár mindegyik teljes ügyszeretettel buzgólkodik, mégis a 3975 tanköteles siketnéma közül legfölebb 350 gyermek részesülhet oktatásban, mert míg a tanköteles épérzéküeknek épen elég iskola áll rendelkezésére, addig az ezrekre menő szerencsétlen siketnéma csak az emberbarátok könyörülete, adakozása útján juthatna azon ismeretekhez, melyek segítségével a társadalom hasznos tagjává válnék.

A siketnémák nincsenek egyenlő arányban elterjedve minden vidéken, pl. míg Svájczban 503 lakosra egy siketnéma esik, addig Belgiumban, Hollandiában 2846 lakos után számíthatunk egy siketnémát. A siketnémaság gyakoribb a hegyes vidéken, mint az alföldön. Falun aránylag több siketnéma van, mint a városban. Sajátságos, hogy a férfi nemhez tartozó siketnémák száma meghaladja a női siketnémák számát. Hazánkban az 1880. népszámláskor 19874 siketnémát találtak, kik között volt 10589 férfi és 9285 nő.

Hogy a tanulatlan siketnéma alig-alig különbözik az állattól, az nem szorul bővebb fejtegetésre. Az állatnak is vannak képzetei, sőt következtetni is tud, fájdalmát, örömét is képes kifejezni. A siketnéma gyermek úton-útfélen szerez képzeteket és kivánságát jelekkel tudatja.

A mint látjuk, a beszéd a képzet alkotásához nem föltétlenül szükséges. Az értelem, fejlesztésnél azonban elmaradhatatlan kellék a szó, a beszéd. Ez lehet hangzó vagy jelbeszéd.

Valamint az épérzékűeknél úgy a siketnémáknál is az iskolai nevelést-oktatás a szülői ház előzi meg. Az anya az első nevelője e gyermeknek is. Kezébe van letéve a szerencsétlenek sorsa. Ő teszi le az első alapkövet azon épülethez, melyet a siketnéma-kiképzés név alatt a szaktanár betetőz. Általában az a vélemény, hogy a siketnémák boszúállók, erőszakosak, vadak és ha ez tényleg feltalálható némelyiknél, akkor első sorban az anyát éri a vád. Némely anya, mert végtelenül sajnálja szerencsétlen gyermekét, vakszeretetében kis siketnémájának a legképtelenebb kívánságát is teljetíti és ez másokkal szemben is követelővé, zsarnokká teszi.

A többi gyermek társaságától elvonja, nehogy megbántsa valamelyik megbántsa. Óvja még a szellőtől is, és e kis meleg házi növény a nagy vigyázatban elsatnyul. A kis siketnéma testben, lélekben nyomorék marad. Némely anyának kenyérkereset után kell nézni, ez okból hanyagolja el gyermekét. De van olyan anya is, ki Isten büntetését látja e szerencsétlen teremtésben és mert meg nem hal, lépten-nyomon érezteti vele gyűlöletét.

A gyermek az örökös hajsza elől elmenekül és czéltalanul csatangol árkon-berken túl, mulatságára a vásott utczai gyermekseregnek.

Ennek az első fölött legalább az az előnye van, hogy a szabad levegőn lehet. Sok-sok tárgyat lát, melyek megtöltik lelkét számtalan képzettel, sajnos csak névtelen képzettel. Az utczai csatározásban szörnyen elvadul, de legalább megszokja saját akaratát másokénak alárendelni. Tagadhatatlan, hogy az örökös felügyelet nélküliség erkölcsi érzületére roppant káros hatással van. E képekből láthatjuk, hogy itt is az arany középút a legjobb. Szeressük a kis siketnémát, de se jobban, se kevésbbé, mint épérzékű testvéreit. Kiméljük a mennyire egészsége kívánja, teljesítsük kívánságát, ha ez észszerű, jogos, teljesíthető.

Hadd fusson, szaladjon, ezzel erősödik a teste és hadd lármázzék a mérték határain innen, de csakis a szabad levegőn,

mert úgy erősödik, fejlődik a tüdeje. Kis társaival játszszék a kis siketnéma minél többet, ha meg is verik néha, se baj, nem marad adósuk. Sétáljon sokat, nézessünk meg vele minden látni valót; gyarapítsuk testben-lélekben, hogy az iskolai oktatást annál sikeresebben kezdhessük meg.

A siketnéma hat éves korában rendszeresen oktatható; Schmalz szerint az oktatás megkezdése 6—15. életévig történjék. A hangfejlesztésnél a fiatalabb kor előnyösebb, míg a szellemiértelmi képzésre az idősebb kor tán kedvezőbb.

A tanulás által új világ tárul a siketnéma lelke elé? A sok szunnyadó képzet újabb-újabb szemlélet folytán fölelevenül és a tárgyak megnevezésével megerősödik és maradandó lesz. A képzetek fogalmakká tömörülnek. A fogalmak segítségével ítél a növendék, állít, tagad, kérdez, következtet, — szóval a nyelvtan szabályai szerint beszél, noha a szabályokat külön-külön soha sem tanulja. A tanításnál tapasztalhatjuk, hogy a siketen született gyermekek iskoláztatásuk előtt szerzett képzetei helyesek és a dolgok közötti viszonyt felismerik.

Kruse, ki maga is siketnéma volt, de mint tanító működött, a következőt beszélte, 1805-ben a rendőrségre vittek egy kis siketnéma fiut, ki Prága környékén csavargott. Beadták az intézetbe, hol rövid idő alatt annyira vitte a tanulásban, hogy mondta: otthon malmuk volt. Anyja, testvérei elhaltak. Apja új asszonyt hozott a házhoz, ki kegyetlenül bánt vele, hát megszökött. Se a saját, se a helység nevét nem ismerte, csak arra emlékezett, hogy falujok Prágától keletre volt. A kutatások következtében visszanyerte vagyonát és nevét.

A tanulatlan siketnéma erkölcsi felfogása a lehető leggyengébb alapon van. Egyszer az első osztályba járó leánykától megkérdeztem, hogy miért vette el kis társa képecskéit. Búsan nézett, úgy félszemmel a képecske felé és védelmül azt mondta: «Szép». Egyik fiu tanítás közben elbeszélte, hogy ő megverte az anyját, mert nem adott krajczárt czukorra.

A többi elszörnyülködésére azzal védekezett: «Nem tudtam, hogy anyám, akkor még nem tanultam, hogy szülőinket tisztelni kell,

kis szünet után még hozzátette, akkor még siketnéme voltam.» — A növendék megtanul beszélni, tehát nem néma többé, — saját szavaival élve, — csak siket. Iskoláztatásuk előtti időt úgy jelzik, siketnéma koromban. Az intézetbe lépő új növendéket végtelen tudatlannak tartják a már beszélők. «Sajnálom — mondogatják — mert siketnéma». Lépten-nyomon foglalkoznak vele és tanítgatják. A második osztályos büszkélkedik csak és jogosan, hisz egy év nehéz küzdelme van már háta mögött.

A tanult siketnéma a tárgyakat a maguk valóságában ismeri meg. Tetszését, nem tetszését kifejezheti, mert megtanulta a szépet a rúttól megkülönböztetni. Ha új- vagy a rendesnél szebb ruhában tanítottam, akkor nem győztek eléggé bókolni, de megkérdezték, hogy a tanítás után úgy-e sétálni megyek, vagy vendéget várok talán? Ünnepkor véletlenül közönséges ruhámban találtam maradni, akkor szemrehányást tettek, hogy nem vagyok jámbor.

A siketnéma a tanulás által különbséget tesz az enyém és tied között. A másét nem bántja, de a magáét sem hagyja. A gondnok tévedésből Imre kendőjét Bélának adta. A két fiu egymás mellett állt, egyszerre ijedten kiáltja Imre: «Hjaj, a kendőm, tanultad: nem szabad lopni!» Béla védekezett, még az «Isten bizony»-t is elmondta, — a mi a növendéknél nagy szó, — de Imre csak annál maradt, hogy biz' a jussát nem engedi, alig birtam megvigasztalni. Folytonosan azon siránkozott: mama haragszik, ha elvesz a kendőm. Ha a siketnéma kezeügyében megfordult valami, felismeri azt száz között is.

Egyforma gyűszűt osztottam ki a leányok között. Egy szép napon Gizella hozzám vezeti Arankát, rámutat ennek gyűszűs ujjára és azt mondja: «Kérem, ezen gyűszű az enyém!» Gyanusan nézem Gizust, de ez bátran kiállta tekintetem és még határozottabban állította: «Megismerem, ezen gyűszű az enyém!» Esküt ajánlott fel Arankának, ki a világért sem mondta volna el az «Isten bizony»-t, mert hát a fiókjában találta a gyűszűt. Később sült ki, hogy Gizellával közös fiókjuk volt. Szavahihető tanuk közbenjárásával Gizella jogos tulajdonához jutott. Ez nem volt lopás, de jaj annak, kit lopáson érnek, nem játszanak vele addig, míg

teljesen meg nem javult. De a kit a siketnéma megszeret, azzal megosztja még a falatjának a falatját is. Némelyik saját szájától vonja meg a narancsot, csakhogy örömet szerezzen vele beteg társának. Ha csak egy almája van, de barátnője sok, akkor kézről-kézre adják az almát és mindegyik harap belőle.

A tanulás által finomulnak érzelmei, felismeri az emberek között, hogy kik az ő legnagyobb jóltevői és odaadó szeretettel csüng szülőin és tanítóin. Egyik kis növendékem szülői elválva éltek. A kis leányka soha se ismerte apját. Azt mondták neki, hogy apja meghalt Amerikában; ha a többiek örömsugárzó arczczal emlegették apjukat, Gizus keserves sirásba tört ki, hogy neki miért nincs apja, pedig ő nagyon szeretné.

Szülőiért, tanítóiért imádkozik a kis siketnéma növendék a lefekvés előtt és imáját azzal végzi, hogy a kiket felsorolt, az ne legyen beteg. Nem tudom társnőimre milyen hatással volt, de engem nagyon meghatott, valahányszor végig hallgattam imájukat. Majdnem mindegyik mást-mást imádkozik. Egyik pl. a maga készített imáját mondja el: «Kérem becses Isten Uramat, segítsen meg engem» és felsorolja, hogy még kit.

A kis Ilka pedig a «Miatyánk» befejezése után csókot intett szülőinek és mondta: «Pá mama, pá papa, tisztelem, tisztelem» és már aludt is. Az első osztályos látja kérem a nagyok ájtatosságát, ő is utánozza, felül ágyában, összeteszi kacsóit, szemeit ég felé emeli és oly bizalommal imádkozik a jó Istenhez e csekély hangkészletével: á, a, b.

A jó Isten, ki gondolatainkat is tudja, bizonynyal meghallgatja ez ártatlan teremtések kérését, kik maguknak csak azt kérik: «Tudjak szépen beszélni». Erős a hitük, hogy ha őszinte szívvel kérnek valamit, azt a jó Isten okvetlen teljesíti. Két napig beteg voltam, mikor ismét találkoztam növendékeimmel, a kis Berta biztosított, hogy azért lettem egészséges, mert imádkozott értem.

Hogy a növendékek között akad itt-ott egy kis gonosz csont is, a mellett tanuskodik a következő. Megtörtént egyszer, hogy szoknyám megakadt és elszakadt, a pajkos Dori ujjongot és azt mondta: «Örülök, Isten megbüntette, mert rossz bizonyítványt

adott». Ez volt az egyetlen növendék, ki a többiek rémületére kijelentette, hogy ő az Istentől sem fél. Egyszer nagyon rosszul lett, társai elhitették vele, hogy ez Isten büntetése. Tanácsolták neki, hogy kérjen bocsánatot a jó Istentől. Mintha javára lett volna e betegség, egy kissé megszelidült.

A siketnéma hálás minden új fogalomért, melylyel ismeretét gyarapította. A tanítás kezdetén csak figyel, a mint az előadás rá nézve érdekesebb, — szerinte kellemes, — akkor jobban-jobban kiegyenesedik, arcza kipirul és a szemei, mint a csillagok úgy felragyognak. A siketnéma szemének fénye volt tanításom értékének a megmérője. A tanító saját szorgalmával fegyelmezi növendékeit. A siketnéma nagyon szeret tanulni.

Tudja, hogy csak akkor lesz embertársaihoz hasonló, ha kitartással foglalkozik a tanulással. Vizsga előtt boldoggá tettem őket azzal az állításommal, hogy a vendégek azt hiszik, hogy ezek az elemi iskolából kölcsön kért gyermekek. Ugy elmulattak a fölött, hogy mennyire fognak a vendégek bámulni, ha hallani fogják a beszédüket.

A mint a siketnéma előtt megnyílt az ismeretekhez vezető út, mohó vágygyal, vasszorgalommal igyekszik pótolni, mit a sors mostohasága megtagadott tőle. Keres, kutat, mindent akar tudni és épen azért nagyon kiváncsi a siketnéma. Ha valakivel szóba álltam, akkor töviről-hegyire kikérdezték, hogy mit mondott és mit mondtam. Ha látogató jött, előszeretettel tudakozódtak az évei után, ezzel nem egy hölgyet hoztak-zavarba. Figyelmeztettem, hogy hölgyektől nem való ezt kérdezni, evvel azt értem el, hogy mikor a 16 éves zömök Rózától tanítás közben kérdeztem, hogy hány éves, pirulva felelte: nem illik mondani, — a többiek elhitették vele, hogy most már kisasszony. Örömmel jegyzik fel szülőik, ismerőseik és társaik születés napját és mi sem szerez nagyobb örömet nekik, ha levélben fejezhetik ki üdvözletüket. Az igaz, hogy egyik-másik már év elején elkészíti az egész évre szóló üdvözleteket; hát ha annak idején nem érne rá. Megtörtént, hogy egyik tanítónő februárban férjhez ment, de születése napja márcziusban lett volna. Nagy fejtörést okozott, hogy ugyan mit csináljanak a levelekkel! Ha nem

csalódom, egyik azt ajánlotta, hogy adják át a tanítónőnek akkor, mikor eltávozik.

A tanulatlan siketnéma nem tudja felfogni szerencsétlenségét, míg a tanult nem tartja magát szerencsétlennek. A városligetben találkoztunk egyszer a vaknövendékkel. Alig tettünk néhány lépést, növendékeink megindultan mondogatták: «Sajnálom, nagyon fáj a szivem, mert a vak ember szerencsétlen!»

A siketnémák kitünő utánzók. Ha czirkuszban voltak, akkor otthon a másolatban gyönyörködhettünk és a mi bohóczunk mókái fölött olyan jóizüt nevettem magam is. Egyszer Károly ötletén napokig kaczagtam. Mellettem állt a kertben és előttünk lovazott János, más négy fiuval. Károly nézi-nézi egy darabig és mikor a leggyorsabban ügetnek, hangos csahólással közéjük ugrott; a négy ló, felfogva a helyzetet, úgy megvadult, hogy alig tudták megfékezni őket. No de az se az utolsó, ha állatseregletet rögtönöznek. Károly több állatnak a hangját utánozta, azt állította, hogy ő leolvasta a bárány szájáról, mikor azt mondta «be». Ha babaszinházi előadást rendeztek, úgy lépkedtek, mintha dróton rángatnák őket és az összeszedett zsebkendőkből állították elő szinházi ruhatáruk díszeit.

A siketnéma nem hallja a zajt, de megérzi a rezgést, épen ezért a mennydörgésre figyel. Ha kocsin érkezett valaki, a növendék füléhez kapott és azt mondta: «Hallom. kocsi jött». Némely siketnéma a zenében is élvezetet talál, nem hallja, de szerinte egész testében olyan jól eső zsibongás terjed el. Egy siketnémáról hallottam, ki konczertekbe járt és szigorúan, de helyesen birálta meg a darabok előadását. Az orvosok véleménye szerint a koponyacsontok érzékenysége játszik szerepet.

A hat éves korában siketnémává lett Kruse a trombita hangját a sárga színnel hasonlította össze, zölddel az orgona hangját és a dobolás úgy hatott rá, mintha vöröset látna. Érdekes, hogy a siketnémák taktus szerint tánczolnak és jól tornáznak. Egy toppantás a padlón és a vezénylés szerint az egész gyermeksereg egy pillanat alatt megfordult.

A siketnémaságot sokan szimulálják, hogy az emberek szá-

nalmát felkeltsék és valóságos kenyérkeresetet csinálnak belőle. Az ilyeneket könnyen felismerhetjük. A siketnéma helyesen ír és nem használja a tájszólásokat. Ha háta mögött toppantunk, a valódi siketnéma visszafordul, megérzi a rezgést, az álsiketnéma mozdulatlan marad, ne hogy elárulja magát. Ha hangvillát teszünk a fogai közé, a rezgést megérzi, az álsiketnéma ezt nem tudva, eltagadja, hogy érezne valamit. Egyszer valamelyik déli magyar városból sürgöny érkezett az intézetbe. A rendőrség kérdezte, hogy volt-e ott X. nevű növendék. Elfogtak ugyanis egy csavargót, ki szimulálta a siketséget és azt állította, hogy a pesti kuka-intézetben tanult. Az igazgató visszaizente, hogy bátran hűvösre tehetik ő kelmét, mert szimulálóval van dolguk, mivel kuka-intézetre nem hivatkozik egy valóságos siketnéma.

A mint az eddigiekből láthatjuk, a siketnéma megtanul beszélni és a gyakorlással a mások beszédét is jól megérti. Tudjuk, hogy minden hangnak más-más alakja van, ezt felfogatjuk a növendékkel és az egyes hangokat velük is kimondatjuk. A hangokból szótagokat, ezekből szavakat, mondatokat képezünk és megvetjük a beszéd alapját. A növendék 6—8 év alatt, mondhatnám, tökéletesen elsajátítja a beszédet. Hogy mily jól megtanulja némelyik, azt a következő is bizonyítja. Olvastam, hogy egy napon felvettek a kórházba egy tüdőbajos könyvkötőt. Az orvos tüzetesen kikérdezte. Feltünt ugyan érdes hangja, de inkább bámulta, hogy milyen választékosan beszélt az illető; bámulata csak akkor érte el a tetőpontot, mikor a beteg bemondta, hogy ő tanult siketnéma.

Tanult siketnémáink között találhatunk lapszerkesztőt, kiváló művészeket és derék szorgalmas kézmíveseket, kik a hazának ép oly hasznos polgárai, mint bármelyik épérzékü.

A siketnéma képezhető, szorgalmas, törekvő. Ezt tudva, csak annál fájóbb az a valóság, hogy szakiskoláink csekély száma miatt nem mindegyik siketnémára vonatkozhatik a szentírás e szava: «Ha megszólítom, felel nekem, nem hihettem volna, hogy szavamat megérti!»

Budapest. *Lustig Emma.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Fodor Janka hagyománya a Mária-Dorothea egyletnek. A «Tanítónők Otthonának» legelső halottja, a derék Fodor Janka, kiről más helyen emlékezünk meg, a Mária-Dorothea-egyesületnek alapítótagjává lett. Szekrényében elrejtve egy kis dobozt találtak 44 frt tartalommal, melyhez az ő, vakságához képest elég olvasható irásával a következő sorok voltak mellékelve:

«Kifejezhetetlen a hála, melyet lelkem a Mária-Dorothea-egyesület, illetőleg annak intéző közegei iránt érez. Az «Otthon» áldott födele alatt zaklatott lelkem megnyugvást talált. Forró vágyam volna hálámnak némi jelét tanusítani, azért raktam össze idekészített néhány filléremet. Ha Isten segítségével együtt lesz a megkivántató összeg, alapító tag leszek. Ha Isten irgalmából előbb ütne szabadulásom boldog órája, akkor kedves testvérek! egészítsétek ki az itten talált pénzt és szolgáltassátok át az egyesület pénztárosának. Isten áldása rátok és áldott kis «Otthonunk»-ra. Fodor Janka».

A gyűjtésről senki sem tudott, csak azt vették észre, hogy a beteg vak leány az irodalmi munkáiért kapott honorariumot, s a kézi munkáiért kapott pár fillért sohasem költötte el. Nővérei természetesen teljesítették egyetlen kivánságát, s a kapott pénzt (meghagyván az eredeti hatosokat és krajczárokat együtt) 50 frtra kiegészítve átadták Zirzen Jankának, hogy Fodor Janka a Mária-Dorothea-egylet alapító tagja legyen.

*

Fodor Jankáról igen meleg hangon emlékezik meg a «Népnevelők Lapja» 16. és 17. számában. A tizenhatodik számban egy tanítónőtársnője a következőket írja róla:

«Nem egy világhirű pædagogusról, csak egy szegény martirról akarok szólni, kinek ritka tehetségét, mély kedélyét és katói jellemét a legmostohább sorsnál fogva csak kevesen ismertük; pedig arra volt hivatva, hogy veszérszerepe legyen a magyar tanítónők között,

Fodor Janka 1858-ban született, mint egy régi, de elszegényedett magyar nemes 3-ik gyermeke. Mint 16 éves kezdő képezdészt ismertem meg az angol kisasszonyok budapesti intézetében, hol már a felvételi vizsgálaton feltünt bátor, önérzetes és szabatos feleleteivel. Én azzal a bámulattal tekintettem rá, a melylyel a fejletlen gyermekleány ösztönszerűleg adózik a korán érett jellemnek.

Tisztában voltam szellemi rokonságunk vonzó hatalmáról, mielőtt

ő tudomást vehetett létezésemről; őt szemeltem ki mintaképnek, barátnőnek s az is maradt mindvégig.

De már akkor sejtettem a fergeteget, mely élte hajnalának egén mutatkozott: a férfias erőlét s duzzadó lélek majd szétfeszíté a gyenge idegzetű, beteges testet. Hányszor esett össze a templomban az előadást megelőző sz.-misén! Kétségbe esve vittem haza s nem vidultam fel a körülmények fölött, melyek között ott élt: rideg családi körben, távol az anya nélkülözhetlen gondozásától, küzdötte ki a kitünő tanítónői elemi iskolai oklevelet.

Czélját elérve, velem együtt vállalt tanítónői állást messze Erdélyben, Hátszegen. Időt, fáradságot nem kímélve, lángoló lelkesedéssel tanított — mondhatom — hajnaltól alkonyatig, nagy szivének egész szeretetével karolva fel magyar, oláh és szász gyermekekből álló tanítványainak kis seregét, mely rajongással szerette, nem: imádta benne az igazi tanítónő példányképét. Az úgyis gyenge test roskadozott a hozzá nem mért teher súlya alatt. Kérve figyelmeztettem, de ő nem ismert kíméletet önmaga iránt; csak akkor volt boldog, ha a kötelesség határát messze túlhaladhatta. S vajjon mi volt érette elüljáróinak elismerése? Az, hogy igazgatója évközben akarta elmozdítani, mert eléggé bátor volt őt az osztályában teljesen elhanyagolt papi kötelességeinek teljesítésére felkérni, sőt mi több, a busásan kiérdemelt tanítónői fizetést karhatalommal kellett kivívnia.

Szomorú tapasztalatokkal gazdagon, meg nem fogyott lelkesedéssel kezdte meg a következő évben, 1879-ben fővárosi működését, mint óradíjas, a legnehezebb körülmények közt Kőbányán, Ó-Budán, majd a külső váczi-úti elemi iskolánál, s mily malicziája a sorsnak, hogy a filigrán test évekig küzdött az idő viszontagságainak nagyon is kitett útvonalokon, anyagi nélkülözés mellett nappal tanítva, éjjel tanulva; mert előretörő lelke a polgári iskolai képesítés elnyerése által akarta vágyai netovábbját, rendes tanítónői állásra való kinevezését a fővárosnál elérni. A mi tőle függött, megtette, 10 hónap alatt tette le jeles eredménynyel azt a szigorlatot, melyet mások akkor két év, jelenleg három év alatt is küzdve tesznek le.

Ujult reménynyel s a legmagasabb tanítónői képesítéssel folyamodott a fővároshoz — s ujólag csalódott. Végre négy évi helyettesítés után, nagyon megtámadott egészséggel neveztetett ki azon iskolához, melyhez mindig vágyódott, a Lónyay-utczai elemi iskolához.

«Most végre boldog volnék», — mondá szomorú mosolylyal, — «csak a jó Isten egészséget adjon a további működéshez». De a végzet máskép rendelte. Csak egy évig működhetett önérzetét kielégítő uj helyzetében igazgatója, többi elöljárói s a szülők legnagyobb megelégedésére, azután összetört a test, szervezete romba dőlt s mint utolsó jótéteményét szerezte meg nővérének szabad óráinak árán ama képesítést és állást, melyért ő maga évekig a legnagyobb erőmegfeszítéssel küzdött. Ekkor érte el a legnagyobb csapás, mely az örök világosság felé törekvő lelket, az európai műveltség szinvonalán álló igaz, magyar érzelmű nőt, ki önválasztotta pályáján boldogságát lelte — érheté — megvakult.

Szeme világát veszté az, ki minden lelkes, őt ismerő tanítónőnek szemfénye vala.

Borzasztó volt a harcz, míg a nagyratörő lélek vesztett egyensúlyát

visszanyeré; de visszanyerte abban a csendes «Otthon»-ban, mely szerető s önfeláldozó igazgatónőjével és társaival a szó legnemesebb értelmében pótolta neki családját.»

*

A M. D. E. fiumei köre hazafias czélú működést fejt ki. A magyar nyelv terjesztésére felnőtt leányok számára két ingyenes tanfolyamot tart fenn. Úgy a kezdők, mint a haladók buzgón látogatják az előadásokat, s örvendetes haladást tanusítanak.

A kör saját alapja javára f. évi márczius 11-én délelőtti hangversenyt rendezett. Közreműködők a m. kir. felsőbb leányiskola növendékei voltak, kik a legnagyobb örömmel, példás rendben s a legszebb eredménynyel feleltek meg feladatuknak.

A felsőbb leányiskola énekkara előadta Erney-Poldini «A tavasz érkezése» czímű zenei költeményét. Továbbá öt kedves, apró leányka, Csillag I., Fonda T., Hartmann A., Mattievich K. és Schlesinger E. szavalta Landi Regina «Una disputa a mezzanotte» czímű kis jelenetét. Ezt magyar népdalok valódi magyaros, lelkes éneklése követte. Majd Bualich P. szavalta Ruda E. zongorakísérete mellett Gyulai «Éji látogatás»-át. Ezt követte Erney-Poldini «Őszszel» czímű zeneköltemények előadása a felsőbb leányiskola énekkara által. Bolmarcich M. és Goldmann I., Mendelssohn «Lied ohne Worte»-jai közül érzéssel játszottak kettőt Brand E. zenetanár harmonium kísérete mellett. Olasz népdalok éneklésével a kar fejezte be az élvezetes hangversenyt. Az egybegyült fényes közönség élvezettel hallgatta végig a leánykák csengő szabatos és érzéssel előadott énekét s mindenki elismeréssel adózott Brand Ede zenetanárnak, ki úgy a karokat, mint a solokat ritka szakavatottsággal tanította be.

Az ünnepélyen megjelent Batthyányi Lajosné Andrássy Ilona grófnő ő excellentiája, kit két növendék díszes virágcsokorral üdvözölt. A kormányzóné látható örömmel és érdeklődéssel hallgatta végig a hangversenyt s Brand Ede felsőbb leányiskolai zenetanárnak, dr. Berghoffer Józsefnek, a kör elnökének, Gross Leopolina alelnöknek, valamint a rendezőségnek megelégedését és elismerését fejezte ki. A közönség zsúfolt soraiban Fiume szine-java jelent meg.

Hogy e fényes erkölcsi siker daczára a tiszta jövedelem csak 68 frt 30 kr., egyedül annak tulajdonítható, hogy a felsőbb leányiskola helyiségeinek szűk volta miatt csak igen korlátolt számú jegyet lehetett a közönség rendelkezésére bocsátani.

*

A Mária-Dorothea-Egyesület ujvidéki köre folyó évi április hó 7-én tartotta Nemessányi Adél polg. iskolai igazgató elnöklete alatt s szép vendégkoszorú jelenlétében rendes felolvasással egybekötött havi ülését. A gyűlés elnöki üdvözléssel vette kezdetét, melyre a múlt gyűlés jegyzőkönyve felolvastatott. Ezután elnök jelentést tett a márczius 3-án lefolyt kedélyes Mária-Dorothea-estélyről, mely kitünően sikerült, s melynek sikeréhez dr. Belohorszky J. titkár s az egyesület fiatal hölgyeiből álló rendezőség fáradozása nagy mértékben hozzájárult. Midőn elnök ez irányban való köszönetét nyilvánítja, egyúttal jelenti, hogy e

mulatság alkalmából a tagok száma 22-vel szaporodott, jelenleg van tehát a 6 kilépett és 13 törült tagot leszámítva, 132 tagja az egyesületnek, közöttük 47 rendes és 85 pártoló. A gyűlés folyamán bemutatja elnök a központból hozzá érkezett fürdőkedvezményeket, s felszólítja a kör titkárát, hogy az alapszabályok tervezetét három példányban írja le.

Végül Fizély Julia polg. isk. tanítónő meglepte a kört egy szép és érdekes felolvasással: «A telepathiáról», melyet a jelenlevő díszes közönség nagy érdeklődéssel végig hallgatott és a miért is elnök a kör nevében köszönetet fejezett ki. — Miután a kör az ujonnan beszerzett könyvekről tudomást vett, a gyűlés befejeztetett. — *W. B.*

*

A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályában az április hóban tartott értekezleten Lusztig Emma foglalkozott a siketnémák lelki világának ismertetésével. Apróbb folyó ügyek elintézése után még Vozáry Auguszta brillans zongorajátékában gyönyörködtek a nagy számmal jelen volt tagok, ki Moskovsky *E dur Valse* című zeneszerzeményét adta nagy tetszéssel elő.

*

A Mária-Dorothea-Egyesület igazgatósága ápril havi ülésében megválasztotta másodtitkárának az egyetlen pályázót, Platz Emilia fővárosi tanítónőt. Elfogadta továbbá az aradi tanitóegyesületnek azon ajánlatát, hogy *Horváth M.*-nek «*A nőemanczipáczió*»-ról szóló tanulmányát fele részben a Mária-Dorothea-Egyesület, fele részben az aradvidéki tanítóegylet javára történő elárusitás czéljából átveszi. Ez érdekes tanulmány négy füzetből áll s ára 1 frt. Az érdeklődők a tanítónői szakosztály elnökénél vagy a titkárnál megrendelhetik.

*

Siketnémákat gyámolító egyesület alakítását tervezi a főváros nemeslelkű emberbarátainak egy kis előkelő csoportja, melynek élén gr. Batthyány Gézáné és Rakovszky István e czélból a következő felhivást bocsátották ki.

«A szerencsétlenségek között alig van nagyobb, mint az, mely az ép észszel és ép tagokkal megáldott egyént örökös tétlenségre kárhoztatja, mely megfosztja attól az eszköztől, hogy képességeit használhatókká tegye, a mely elzárja előle az utat, hogy művelődve a társadalomnak hasznos tagjává válhasson.

Ezzel a szerencsétlenséggel van sujtva a *siketnéma*. Ép észszel és munkabiró tagokkal áldotta meg őt a Teremtő, de halló érzéke hiányában fogékony lelke elől elzárta a művelődés rendes útját. Ez a szerencsétlen azután önhibáján kívül a társadalomból kitaszítva él, megvetve és félreismerve, sőt sokak által gyakran gúnyolva és kinoztatva. Segítő kéz helyett csak sujtó kezet ismer.

A kultur-államok humános társadalma ezeknek a szerencsétleneknek ügyét már régebben szivére vette, csupán hazánk maradt el feltünően ebben az emberbaráti munkában. Igy Németországnak 97 intézete van, melyekben a tanköteles korban levő siketnémák 83%-a nyer tanítást, Franciaország 70 intézetében 70%-ot, Angolország 46 intézetében 60%-ot, Ausztria 16 intézetében 30%-ot helyeznek el és tanítanak.

A hazánk területén élő 19,874 szerencsétlen siketnéma közül azonban alig 350 nyer tanítást évente, miután csak négy intézetünk és négy kisebb iskolánk van, melyek tanköteles siketnémáinknak csak 9%-át képesek befogadni.

Ez a 9% önálló iparossá lesz s nemcsak magát és családját tartja fenn, hanem még segélyzi is megszorult sorstársait.

Néhány száz ilyen szerencsésebb sorsu mellett hány ezer várja még azt a perczet, mely őt is részesíti a tanítás jótéteményében! Hány ezer szülő sir keserves könnyeket kétségbeesve négy érzékü gyermeke jövő sorsa felett, hiába kopogtatva az intézetek ajtaján, melyek képtelenek a jelentkezőket befogadni, hány szülő kénytelen tehetetlenül nézni, miként halad saját vére az elzüllés és a nyomorúság útján!

A mi nemeslelkü társadalmunknak nem szabad ezt az állapotot ölbetett kezekkel nézni; azt a közel 20,000 szerencsétlen embert meg kell mentenünk, elő kell mozdítanunk, hogy oktatásban részesíthetők legyenek, hogy megismerhessék a legfőbb lényt, hogy megnyugvást találhassanak a vallás vigaszában és hogy megélhetésüket tisztes ipari munkával biztosíthassák.

Bizalommal fordulunk azért hazánk áldozatra mindig kész társadalmához, bizalommal, hogy kérő szavunk, melyet a *siketnémák* gyámolítása érdekében hozzá intézünk, nem fog hiába elhangzani!

Csekély áldozatot kérünk.* Alig számbavehető évi tagdíjjal és hozzájárulással kivánjuk megalakítani és fenntartani a «Siketnémákat gyámolító egyesületet», melynek czélja: a siketnémák tanitásának és nevelésének előmozdítása.

Kérjük, hogy e czél elérése érdekében az alakítandó egyesületbe belépni s ezen aláirási ivet dr. Szabó József ügyvéd úr czímére (Budapest, VII. Erzsébet-körut 1. szám) a csatolt boríték felhasználásával f. évi május hó 3-áig beküldeni méltóztassanak.

Megjegyezzük, hogy a tagsági díjakat annak idején az «Egyesület» megbizottja fogja bekérni, ennélfogva addig a tagsági díjak beküldését mellőzni kérjük.»

*

Leánynevelő internátusok. A *dunántúli ref. egyházkerületnek* Székesfehérvárott tartott legutóbbi közgyülésén a protestáns nőnevelés érdekében igen fontos lépés történt. A nőnevelés ügyében megindult mozgalom, mely *Komáromnak* és *Pápának* szeretne nőnevelő intézetet biztosítani, az egyházkerület április 5-iki ülésén *Tisza* Kálmán indítványára következő megoldást nyert: «*A komáromi felsőbb leányiskolával összekötött internátus felállítása elhatároztatik,* ennek berendezésére 5000 frt 4% mellett adassék kölcsön az egyházkerület pénztárából és a nőnevelő alapból 1000 frt évi segély szavaztassék meg. *Pápa* ajánlatát pedig további megvitatás végett adják ki a szükebb bizottságnak, mely a legközelebbi ülésre terjeszsze elő javaslatát e tárgyban. És ha ekkor azt látják, hogy kellőleg biztos alapon lesz az internátus, előre is kilátásba helyezi a kerületi gyülés, hogy 500 frt évi segélyt ad épp azon czímen, mint a komáromiaknak».

*

* Az évi tagdíj 1 frt.

Fürdő-kedvezmények. A Mária-Dorothea-Egyesület tanítással és neveléssel foglalkozó tagjai részére eddig a következő fürdő-kedvezményeket nyerte.

1. *Buziás* vasas fürdőben Schottola Ernő úr szivességéből május 1-től junius 15-ig és augusztus 15-től szeptember 30-ig egy tag szabad fürdőt, zene- és gyógydíj elengedést élvezhet, a főidényben a zene-, gyógydíj- és fürdőilleték felét fizeti.

2. *A budai Erzsébet-sósfürdőben* Mattoni és Wille urak szivességéből az egyesületnek minden ajánlott tagja bármikor félárban élvezheti a fürdőket.

3. *Gyertyánligeten* (Máramaros megye), Widder Péter dr. úr szivességéből az egyesület 2 tagja máj. 15-től jun. 20-ig 50%, a főidényben 25% engedményt nyer a szoba árából. Ezenkívül ingyen ásványvíz fürdőket a gyógy- és zenedíj elengedését és a hidegvíz intézeti árakból 5% engedményt.

4. *Héviz* fürdőben, Keszthely mellett, gróf Festetics Tasziló úr szivességéből két tanítónő 3—3 hétre kap teljes fürdődíj- és gyógydíj-elengedést.

5. *Parád* fürdőben, Heves megyében, gróf Károlyi Tibor úr szivességéből egy tanítónő félárban kap szobát és fürdőt az egész idényben.

6. *Koritnicza* fürdőben egy tanítónő kap félárban lakást, a fürdő- és gyógydíjak elengedtetnek.

7. *Cziz* jód-brom fürdőben egy tanitónő kap máj. 15-től jun. 15-ig és augusztus 15-től szeptember 30-ig teljesen ingyen fürdőket és gyógykezelést.

8. *Tátrafüreden* az elő- és utóévadban, azaz május, junius és szeptemberben két szobát ingyen kap az egyesületnek két tagja.

9. *Bikszád* fürdőben az egyesületnek két tanítónő tagja kap egy ingyen szobát, gyógydíjat és fürdőket pedig félárban az egész idényben.

10. *Badacsonyban* két tanítónő kap teljesen ingyen fürdőket és az étkezésnél némi kedvezményt, Trattner Gusztáv úr szivességéből.

11. *A budai Császárfürdőben* az egyesületnek tanítónő és nevelőnő tagjai esetről-esetre díjtalan fürdőjegyeket kapnak az alapítványi gondnokság szivességéből.

12. *Marilla völgy* magaslati gyógyhelyen a következő engedményeket nyerte: május 26-tól julius 1-ig és augusztus 20-tól szeptember végeig két tag kap az élelmezésen kívül az összes árakból 60 százalék engedményt és a gyógyfürdői díjak teljes elengedését.

13. *Tusnád* fürdőben egy tanítónő kap gyógy- és zenedíj elengedést.

14. A földmívelésügyi magyar királyi miniszter kegyes engedélyével az egyesületnek tanítónő és nevelőnő tagjai *a ránk-herlányi* és

15. *Herkules (Mehádia)* fürdőkben évről-évre az egész fürdő idény alatt havonként mindkét fürdőben és pedig Herkules fürdőben egy szobában elszállásolandó 2—2 egyén részére ingyen lakást, gyógykezelést, valamint ingyen fürdő- és zenedíjmentességet élveznek.

16. *Balaton-Füreden* Fehér Ipoly főapát úr szivességéből a következő engedményeket nyerte az egyesület: a szoba árából junius 15-től augusztus 20-ig 30% engedményt, május 15-től junius 15-ig és augusztus 20-tól szeptember 15-ig pedig 50% engedményt, a fürdőket az egész

idényben ingyen kapja az egyesületnek 2 tagja, oly feltétellel, hogy az illetők az apátsági vendégházakban vesznek lakást.

17. *Czemétén* Eperjes mellett, az egyesület fürdőházában a tanítónő és nevelőnőnő tagok ingyen kapnak lakást, a fürdőigazgatóság pedig a gyógydijakból 50% és a fürdő árából 25% engedményt ad.

18. *Pöstyén* fürdőben az egyesületnek 3 tagja kap 50% engedményt a szoba árából május 15-ig és augusztus 20-tól, a kád és medencze fürdők használatánál az illetők 50% engedményt kapnak az egész idényben; lakást azonban mindenkor a fürdő-főbérlet kezelőség épületeiben kell venni.

19. *Lipik* jódfürdőben, Szlavoniában, az egyesületnek több tagja kaphat április, május és augusztus hóban ingyen fürdőt, ivóvizet és gyógydíj elengedést.

20. *Borszék* fürdőlen az egyesületnek egy tagja kap fürdő, gyógy- és zenedíj mentességet és ingyen hidegfürdőket az egész idényben.

Ezen kedvezményekért szóló kérvényeket az egyesület elnökségéhez czímezve, (Budapest, IX. Pipa-utcza 33. sz. a.) kérjük mielőbb beküldeni.

*

Pályázat a kolozsvári nőipar iskolánál munka tanítónői állásra. Pályázhatnak: *a)* polgári vagy felsőbb leány iskolára képesített tanítónők; *b)* elemi iskolára képesítéssel bíró és munka mesternői oklevéllel ellátott tanítónők; *c)* munka mesternői oklevéllel bíró munka mesternők.

Pályázati határidő 1894. május 31-ig. Ezen állás 500 frt fizetés és 5-öd éves korpótlékkal van összekötve.

A választás 1 évi próba időre történik s csak ennek elteltével történhetik meg a véglegesítés. Pályázó megválasztása esetén állását 1894. szeptember hó 1-én el kell, hogy foglalja. A pályázatok választmányi igazgató Lindner Auguszta k. a.-hoz a fenti határnapig saját kezűleg írva, okmányokkal felszerelve és kézi munkákkal ellátva adandók be; közszolgálatban levők minősítvényi táblázattal felszerelve előljáróságuk utján küldjék be.

Kolozsvárt, 1894 április 9-én.

Polcz Rezső,
titkár.

b. Wesselényi Istvánné,
e. v. elnök.

IRODALOM.

«CE QUE DIT LA MUSQUE.» — Irta *Quinet Edgarné*, második kiadás, Páris, Calmann Lévy, 1894.

Valamely könyv legjavát nem a benne kifejtett gondolat teszi, hanem az olvasója lelkében keletkezett eszmelánczolat, valamint a zene legfőbb varázsa nem annyira saját hangjaiban, mint inkább azon visszhangban rejlik, melyet hallgatója szivében ébreszt. Ezen eszthetikai igazság beismerése késztethetté Quinet-né asszonyt érdekes tanúlmánya megírására. Nem zenekritika ez, nem a hangszerkezelés technikájáról, hanem csupán egyéni benyomásairól szól; elmondja nekünk, hogyan szól lelkéhez a zene a nélkül, hogy egyúttal követelné, hogy másra is ugyanazt a hatást gyakorolja valamely zeneműve. «Az a különböző mód — írja — a hogy kiki a zeneműveket felfogja, jellemző kedélyvilágára; mintegy lelki diapasonná lesz, melynek rezgései elárulják lelki míveltségét, kedélyének melegét.» A tapasztalt zenei benyomások fejtegetése tagadhatatlanúl haszonnal jár, kivált laikusokra nézve, a kik előtt a legtöbb zeneműzárt könyv maradna az ilyen zenészeti elemzés nélkül. Ha az ilyeneket előre figyelmeztetjük, mit fognak majd az illető zeneműben hallani, avagy utólag elemezzük nekik a zenehangok által tolmácsolt költői gondolatot, bizonyára több hasznát veszik a zenei élvezetnek, mint a nélkül. Quinet asszony akárcsak valamely becses képcsarnokon, úgy kalauzol át bennünket a zenehéroszok pantheonján, sok szellemmel, műértelemmel és izléssel. Hivatottabb cicerónéja alig akadhatna a művészet e kiválóan erkölcsnemesítő ágának, mint ezen írónő, a kiben fennkölt gondolkozás, melegen érző szív és magas értelmi míveltség egészítik ki egymást. Halljuk, miként hat ő reá a zene és az egyes zeneszerzemények.

«Leírhatatlan az a tiszta üdv, melyet lelkünk a hangok összhangjából, a dallamok bűbájából merít és a visszaemlékezés zavartalan pillanataiban újra meg újra átélvez. Ha a reánk nehezedő gondok, a köznapias érzületű emberek rideg érintése kizavarnak nehezen szerzett

vidámságunkból, megvigasztal a tudat, hogy itt a zene, melynek édes hangjai majd elringatnak, meggyógyítanak.» — Szerző bemutatja nekünk sorban kedvenczeit: Beethovent, Mendelssohnt, Mozartot, Thomast, Rossinit, Gounod-ot stb. — Első helyen természetesen a zenetitánt, Beethovent, kinek hatalmas egyénisége előtt ő is meghódol és teljesen átszelleműl. Számos szimfóniáját saját egyéni tapasztalataiból merített érdekes reflexióival világítja meg.

A «Symphonie pastorale»-ról így ír:

«A legmosolygóbb zeneszerzemény ez! A természet ünneplése Ruysdaël modorában.

«Tavaszi virágok, üde lombozat integetnek felénk e kristályos zeneköltéményből; leheveredünk a csörgedező patak partján, nézzük a halak eviczkélését, hallgatjuk a csobogó hullámokat szeldelő evezőlapátok rythmikus zenéjét; lessük a kék ætherben czirkáló lepkesereg lágy neszét; tele tüdővel szívjuk az ózont. — Mennyi poézis mindenfelé! Madárdal a pagonyban, könnyü bárányfelhők az égbolt azurján!» Ez valóban a «Symphonie Pastorale» hangulata.

A «Marche Funèbre»-t így jellemzi:

«Fejezett-e ki requiem valaha megrázóbban mély gyászt, mint a Marche Funèbre második része!? Mondjátok, az emberiségnek melyik jóltevőjét siratjátok ily keservesen? A nagyszerű gyászmenetben egy egész czivilizált nagy nemzet zendíti rá e fenségesen megrendítő gyászindulót, melyből a sötét kétségbeesés tompán feljajdul! Az égboltozat elveszté fényét, a föld mosolyát, a dicső nincs többé.

Egyszerre a komor gyász hangjaiból a vigasztalás édes melódiája bontakozik ki és megenyhíti a csüggedő lelket.» Majd áttérve a német zeneköltőkre, élesen kikel a Rajnán-túli pedantéria és a német zenében uralkodó positivista irány ellen. «Ellenpontozási rideg kiszámítás — úgy mond — helyettesíti itt a költői ihletet, az eszmény-, az igaz érzésen fölülkerekedik a számítgató elme száraz okoskodása. A positivisták iskolája maholnap a melódia szépségét oly nevetségesnek fogja találni, akár a lélek halhatatlanságában való hitet. Ah, mily boldogok azok, a kik mind e zenei nagyképűségekhez nem értenek, hanem naiv együgyűségükben ösztönszerűleg szeretik az igazán szép és jó zenét!»

Szerzőnek teljesen igazat adunk, az ellen azonban határozottan tiltakoznunk kell, hogy a vallásos érzületű Bachot is a positivisták közé sorolja! — «Bach kevésbé zeneköltő — írja — mint inkább mathematikus; ő a számok embere és nem ihletett poéta.» Tovább azután bevallja ugyan, hogy «nincs jogom Bach Sebestyén műveit elemezni, mert nem értem azokat, szívemig nem hatolnak, kivéve «Pünkösdi Cantáté»-t, melyet a legfenségesebb alkotások közé sorozok.» Látjuk e szavaiból,

hogy az egyes zeneszerzőkkel szemben határozott álláspontot nem foglal.

E tanulságos könyv, melyet szerzőjének nemes felfogása, kedélyének melege, eszményeiben való rendületlen hite bárkinél is jobban ajánlanak, a következő szavakkal zárul be:

«Igen, a zene eszményi szenvedély, mely önmagában leli kielégítését, mely felemel a zavartalan boldogság szférájába, melyben soha, de soha nem csalatkozunk és mely a földi lét gyarlóságain fölül emelkedve, győzedelmesen megőrzi örök uralmát az idők felett, ép úgy, mint az igazság eszméi». *N. J.*

*

Rovarhatározó vagyis vezér a gyakrabban előforduló rovarok neveinek könnyű és biztos kikereséséhez. Gazdák, erdészek, tanárok stb. számára írta dr. *Cserey Adolf*, selmeczbányai lyc. tanár.

Ez címe egy nagyobb munkának, mely — a tervezet szerint — 90 ívnyi terjedelemben és mintegy 800, a szöveg közé nyomott ábrával fog megjelenni. Az első füzethez, mely most megjelent, Székely és Illés könyvkiadó hivatala Ungvárott a következő sorokat csatolja e hasznos munkának megismertetése végett:

«Ismeretes dolog, mily nagy szerepet játszik a rovarvilág a gazda s erdész életében — a rovarok számtalan faja és sokasága tönkre teszi vetéseinket, szőlőinket — kiszárítja sudaras fáinkat s milliónyi károkat idéz elő. Ha mi nem küzdünk ellenük, azok fogják vesztünket okozni. Ha pedig küzdeni kell, ismernünk kell mindenek előtt az ellenséget. A tanár és tanuló, nemkülönben az intelligens emberek, kik a természet iitkainak feltárásával foglalkoznak, vagy legalább érdeklődnek a természet bámulatra méltó működése iránt, szivesen fogadnak oly munkát, mely összefoglalva tartalmazza a rovarvilágot. S így azt hisszük, hogy a szerző és kiadó nem végzett fölösleges munkát, midőn ily nagy horderejű munka megírására és kiadására vállalkoztak.

Tiszta lelkiismerettel ajánlhatjuk a munkát, mely magában áll e nembeli irodalmunkban, az intelligens közönség b. figyelmébe. *Dr. Cserey Adolf Rovarhatározója* három kötetben, 30 füzetben, nagy nyolczadrét alakban 90 ív terjedelemben, a szöveg közé nyomott 800 ábrával fog megjelenni, előfizetési ára 10 frt — bolti ára magasabb lesz — egy füzet ára 40 kr. Előfizetéseket Székely és Illés könyvkiadó-hivatala Ungvárt fogad el, és valamennyi könyvkereskedő.»

*

A «Magyar Mese- és Mondavilág»-ból, *Benedek Elek* nagy mesevállalatából, megjelent a 6-dik füzet. Nem csoda, ha a szaklapok, nevezetesen a tanügyi és pedagógiai lapok is osztatlan elismeréssel nyilatkoznak Benedek e nagy nemzeti művéről, mely a magyar nép eredeti meseköltését van hivatva bemutatni az ezer éves ünnep alkalmából. Benedek irodalmi formába öntött népies nyelve, mesemondó hangja ellenállhatatlanúl ragadja magával az olvasót s abban a formában, amint ő megírja a nép meséit, öregek és ifjak egyforma élvezettel olvashatják. Hogy gyermekes ház, hogy iskola nem nélkülözheti ezt a nagy nemzeti kincset, az előttünk is kétségtelen, ha nem győznének is meg erről a szaklapok, melyek teljes elismeréssel adóznak Benedek kiváló mesemondó tehetségének. A számos nyilatkozat közül csak a *Középiskolai Tanáregyesület Közlönyének* kritikájára utalunk, mely többek közt ezt mondja: «Benedek alapos ismerője a gyermek lelkének, a miről eddig megjelent ifjúsági iratai s a napilapokban közölt egyes tárcza-czikkei tanúskodtak; hosszú idő óta foglalkozik népmesék és népköltemények gyűjtésével, és pedig a magyar népnek egyik legköltőibb lelkű faja, a székely nép körében; e mellett ízléssel válogatja ki a meséket, melyekkel legközelébb fér a gyermek lelkéhez és stilusa is könnyen folyó, magyaros. A mese igazán csak akkor szép, ha a stilusa, a mellett hogy népies, mégis irodalmi szinvonalon áll; ha azt a csalódást kelti a hallgatóban hogy valóban a nép fiának ajkáról folyik a beszéd. Ezt az igazi népies stilust elsajátítani nagyon nehéz, ha nem benne nőtt fel az író. A tájszavak használata, egyes népies fordulatok, kifejezések alkalmazása még nem teszi népiessé a stilust, ha különben nem látjuk meg rajta a nép gondolkozásmódjának a nyomát. Benedek Elek nyelve nem ilyen erőltetett népiesség: ajkáról önkénytelen folyik a székely nyelvjárás irodalmi köntösben: s ez az igazi népiesség, midőn az író stilusán meglátszik születése helye. Legtöbb írónk nyelve csak általánosságban akar népies lenni; ez a helyi színezet, sajnos, majdnem csakis az erdélyi írók nyelvének érdeme.» Így ír az említett folyóiratban *Balassa* József, a kitűnő nyelvész. A *Mese- és Mondavilág* most megjelent füzetének legérdekesebb darabja: *A hadak útja* (a hun mondakör utolsó fejezete), melyet ragyogó tollal írt meg Benedek. Van benne aztán több szép mese, nevezetesen: Megölő Istefán, mely inkább legenda; a legszebbek közül való továbbá: A molnár leánya, Mi van a ládikában? Üssed, üssed, botocskám, stb. Az illusztrációk is igen sikerültek. A szülők s általában a nagy közönség figyelmébe nem ajánlhatjuk eléggé e vállalatot. Egy füzet ára 25 kr. 10 füzet előfizetési ára 2 frt 50 kr. Az egész mű 50 füzetre van tervezve. Megrendelhető a kiadó Athenæumnál és minden könyvkereskedőnél.